

2013

‘He-joh!, doe niet zo druk!’

Externaliserend gedrag in beeld op Nuborgh College Veluvine

Naam: Maarten Visser

Trajectnaam: UOGC2011

Studentnummer: S204659

Module: ENSO-CPGO

7-6-2013

Voorwoord

Voor u ligt het resultaat van een praktijkgericht onderzoek over het thema ‘externaliserende gedragsproblemen’ dat uitgevoerd is op Nuborgh College Veluvine te Nunspeet. Tijdens de studie Master SEN (gedrag) op Hogeschool Windesheim, mocht ik twee jaar lang werken aan de voorbereiding en uitvoering van dit onderzoek.

Dit onderzoek is op de praktijk gericht en het moet worden gezien als een vertrekpunt. Met dit onderzoek wat gaat over het bieden van een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, worden kansen en risico’s voor de docenten en leerlingen in beeld gebracht. In schooljaar 2013-2014 worden de uitkomsten van dit onderzoek als basis gebruikt ten behoeve van deskundigheidsbevordering van docenten in het onderbouwteam.

In deze inleidende woorden wil ik mijn studiegenoot en collega, Jan Vos, bedanken voor de samenwerking in het onderzoeksproces. We zijn samen opgetrokken in het ontwerpproces van het onderzoek. Tijdens het uitvoeringsproces hebben we elkaar bewust losgelaten. Dit praktijkgericht onderzoek vertoont overeenkomsten in de vraagstelling maar laat een groot stuk ‘eigenheid en authenticiteit’ zien.

Ook wil ik op deze plaats collega Stefan Siebert bedanken voor zijn hulp en uitleg om de vragenlijst te digitaliseren. Dat heeft gezorgd voor kwaliteit en meerwaarde. Ten slotte wil ik mijn studietoestant drs. Dewi Pijpers bedanken voor de feedback die ik mocht ontvangen tijdens dit onderzoeksproces.

Ik wens u veel leesplezier toe,

Maarten Visser

7 juni 2013

Inhoudsopgave

	Pagina
Voorwoord	1
Inhoudsopgave	2
Samenvatting	4
Hoofdstuk 1: Inleiding	5
1.1 Over het Nuborgh College Veluvine	5
1.2 Contextanalyse	5
1.3 Doelstelling	5
1.4 Centrale vraagstelling	6
1.5 Onderzoeksvragen & deelvragen	6
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	7
2.1 Achtergrond	7
2.2 De docent centraal	7
2.3 Externaliserende gedragsproblemen	8
2.3.1 Duiding externaliserende gedragsproblemen	8
2.3.2 Categorisering	8
2.4 Adequate omgeving	9
2.4.1 Omgeving op mesoniveau	9
2.4.2 Omgeving op microniveau	9
2.5 Orthopedagogische en didactische interventies	10
2.5.1 Interventies voor een pedagogisch klimaat	10
2.5.2 Uitgangspunten voor succesvolle interventies	11
2.5.3 Passende interventies in het werkveld	11
2.6 Ondersteunings- en professionaliseringsbehoeften	12
2.6.1 Wanneer ondersteuning relevant wordt...	12
2.6.2 De spil in het web	12
2.6.3 Reflectie	13
Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek	14
3.1 Doelstelling onderzoek	14
3.2 Onderzoeksmethodologie	14
3.3 Onderzoeksopzet	14
3.4 Doelgroepen	15
3.5 Meetinstrumenten	15
3.6 Validiteit, betrouwbaarheid en triangulatie	16
3.7 Communicatie	16

Hoofdstuk 4: Resultaten	17
4.1 Resultaten onderzoeksvraag 1	17
4.1.1 Resultaten deelvraag 1	17
4.1.2 Resultaten deelvraag 2	20
4.2 Resultaten onderzoeksvraag 2	22
4.2.1 Resultaten deelvraag 3	22
4.2.2 Resultaten deelvraag 4	23
Hoofdstuk 5: Conclusies en discussie	26
5.1 Conclusie onderzoeksvraag 1	26
5.2 Conclusie onderzoeksvraag 2	28
5.3 Conclusie op centrale vraagstelling	29
5.4 Verbreding met uitgevoerd onderzoek bovenbouwteam	30
5.5 Discussie	30
5.6 Aanbevelingen	31
Literatuurlijst	32
Bijlagen	36-51

Samenvatting

Om het onderwijs zo passend mogelijk te maken voor alle leerlingen, hebben docenten in het voortgezet onderwijs zagezegd 'de handen vol'. In toenemende mate wordt er handelingsverlegenheid ervaren vooral als het gaat om leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen.

Een andere betekenis voor externaliserend gedrag is naar buiten tredend gedrag, opvallend /storend gedrag. Naar onderzoek van Van der Wolf & Van Beukering (2009) is externaliserend gedrag in een aantal categorieën te onderscheiden.

De docent staat centraal in dit onderzoek. Zij hebben immers de regie in de klas, en zij zijn medebepalend hoe leerlingen zich gedragen in en rondom de lessen. Ze geven aan dat 'agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend' een typering is die het beste past onder de term externaliserend gedrag. De docenten hebben het meest moeite om met dit type gedrag om te gaan in de praktijk.

We onderzochten bij de docenten uit het onderbouwteam van het Nuborgh College Veluvine welke ervaringen zij hebben in de omgang met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen, welke interventies zij vaak toepassen, en welke gevoelens het oproept als leerlingen externaliserend gedrag vertonen. Naast de emotie 'boosheid' wordt het ook als een uitdaging gezien om te werken met leerlingen met externaliserend gedrag.

In dit onderzoek ligt de nadruk op het positieve aspect. In duidelijke resultaten geven de docenten aan welke interventies een positieve invloed hebben op de omgeving van deze leerlingen. Opvallend is dat een groot deel van de docenten veel interventies zoals: 'waarschuwingen, contact maken met leerlingen en aanmoedigen / belonen van positief gedrag' als positief beschouwen. De negatieve interventies worden minder ingezet in de praktijk.

Tot slot wordt duidelijk of en in welke mate docenten ondersteuning behoeven in de omgang met een bepaald type leerling en er wordt duidelijk weergegeven hoe ze zich het liefste willen professionaliseren rondom deze problematiek. Een grote groep docenten hebben ondersteuningsbehoeften en willen deze behoeften graag vervullen door middel van intervisiemomenten.

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Over het Nuborgh College Veluvine

Het Nuborgh College Veluvine is een kleine locatie en valt onder scholengemeenschap Nuborgh College. Met zo'n 2100 leerlingen en 190 medewerkers is het een grote schoolorganisatie. Ik ben als gymdocent werkzaam op locatie Nuborgh College Veluvine. Met 322 leerlingen en 30 medewerkers worden we gezien als een kleine maar betrokken en gezellige locatie waar aandacht is voor het individuele kind. De school huisvest diverse onderwijstypen: het VMBO (de theoretische leerweg klas 1 t/m 4, de basisberoepsgerichte leerweg klas 1 en 2, de kaderberoepsgerichte leerweg klas 1 en 2) en het HAVO, VWO klas 1 t/m 3. De docenten op het Nuborgh College Veluvine zijn opgesplitst in twee teams: een onderbouwteam en een bovenbouwteam. In het onderzoek worden docenten uit het onderbouwteam betrokken.

1.2 Contextanalyse

De docenten van het onderbouwteam voelen zich handelingsverlegen m.b.t. leerlingen met externaliserende gedragsproblemen op het Nuborgh College Veluvine. Veel docenten vinden de aanwezigheid van leerlingen met deze gedragsproblematiek storend voor andere leerlingen. Volgens hen krijgen andere leerlingen daardoor minder aandacht. De docenten hebben het gevoel dat ze gestoord worden in hun professionele handelen in de klas en dat onderwijs geven niet meer op de eerste plaats komt (Goei & Kleijnen, 2009). Externaliserende gedragsproblemen, zoals brutaal, agressief, dwars en ongeconcentreerd gedrag, leiden dus met name tot handelingsverlegenheid bij docenten (Goei & Kleijnen, 2009). De docenten in het onderbouwteam zijn onvoldoende op de hoogte van passende interventies voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. In de praktijk worden deze leerlingen apart gezet in de klas of worden de leerlingen verwijderd uit de les vanwege gezagsondermijndend gedrag. In een studie over de professionele ontwikkeling van leraren onderstrepen Veen, Zwart, Meirink en Verloop (2010) het belang om de interventies goed in te bedden in het schoolbeleid. Tegelijk zou effectieve professionalisering volgens hen ook moeten aansluiten bij de specifieke problemen die leraren hebben. De ambitie van de onderzoeker is om duidelijk in kaart te brengen wat er nodig is om te zorgen dat de docenten adequaat om kunnen gaan met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

1.3 Doelstelling

Docenten van het Nuborgh College Veluvine in de onderbouw van het VMBO een handelingswijze aanreiken welke zij kunnen inzetten om beter tegemoet te komen aan de ontwikkelings-, ondersteunings- en onderwijsbehoeften van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Met als uiteindelijke doel het verminderen van incidenten betreffende leerlingen met externaliserend gedragsproblemen.

1.4 Centrale vraagstelling

Wat hebben docenten van het Nuborgh College Veluvine in de onderbouw van het VMBO nodig, om een adequate omgeving te bieden zodat zij beter tegemoet kunnen komen aan leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

1.5 Onderzoeksvragen & deelvragen

Onderzoeksvraag 1:

Welke ervaringen hebben docenten in de onderbouw van het Nuborgh College Veluvine met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

- Op welke wijze lukt het docenten om te gaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen? (1)
- Wat gebeurt er volgens docenten als leerlingen externaliserende gedragsproblemen vertonen? (2)

Onderzoeksvraag 2:

Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten in de onderbouw van het Nuborgh College Veluvine voor het creëren van een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

- Welke (ortho-) pedagogische- en didactische interventies hebben volgens docenten van het onderbouw team een positieve invloed op een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen in de onderbouw? (3)
- Welke ondersteunings- en professionaliserings behoeften hebben docenten in de onderbouw betreffende leerlingen met externaliserende gedragsproblemen? (4)

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

2.1 Achtergrond

Met de invoering van de Wet op passend onderwijs in 2014 krijgen scholen een zorgplicht. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (passend onderwijs, 2013) beoogt dat zo veel mogelijk leerlingen regulier onderwijs kunnen volgen. Dat betekent dat scholen ervoor verantwoordelijk zijn om elk kind een goede onderwijsplek te bieden. Dat kan zowel op locatie Nuborgh College Veluvine, eventueel met extra ondersteuning in de klas en op andere reguliere scholen in de regio. Om voor iedere leerling een plaats te kunnen bieden werken scholen samen in een samenwerkingsverband. De scholen die zitting hebben in dat verband moeten een dekkend onderwijsaanbod aanbieden voor alle leerlingen (Walraven, Kieft & Broekman, 2011). In de dagelijkse praktijk op het Nuborgh College Veluvine wordt zichtbaar dat de zorg rondom leerlingen toeneemt. Er worden leerlingen uit de klas verwijderd en tijdens leerling besprekingen zijn er collega's die negatief en op emotioneel wijze reageren over het gedrag van leerlingen. Ook wordt er in toenemende mate aanspraak gemaakt op externe zorgpartijen. Op termijn kunnen gedragsproblemen in aantal en diversiteit toenemen, waardoor ook de handelingsverlegenheid toeneemt bij de docenten. De bevordering van kennis over afwijkend, externaliserende gedragsproblemen is in dit opzicht noodzakelijk (Grietens, 2007). Het onderwijs zo passende mogelijk maken voor iedere leerling, moet de uitdaging zijn voor de docent. Want is passend onderwijs niet een synoniem voor maatwerk bieden?

2.2 De docent centraal

Om het onderwijs passend te maken voor zoveel mogelijk leerlingen, speelt de docent een sleutelrol (Pameijer, Beukering & Lange, 2009). Het is de docent die dagelijks met leerlingen te maken heeft, ze zijn opgeleid om met verschillende leerlingen om te gaan en de docent is in staat om te signaleren wanneer een leerling extra zorg nodig heeft (Walraven, Kieft & Broekman, 2011). In de praktijk zien de meeste docenten verschillen bij de leerlingen en passen hun handelen hierop aan. Als docenten problemen in de interactie met leerlingen ervaren, dan raakt dat hen in de kern van hun professionaliteit (Goei & Kleijnen, 2009). Zeker als het gaat om leerlingen met gedragsproblemen wordt de omgang met deze groep door scholen en leraren als een lastige opgave ervaren. Volgens de Onderwijsraad (2010) lukt het scholen steeds beter om gedragsproblemen te signaleren, maar dit leidt niet altijd tot effectieve acties. Steeds meer is het besef gegroeid dat de kwaliteit van het onderwijs voor een belangrijk deel wordt bepaald door de professionaliteit van de docent (Denis & van Damme, 2010). Vanuit dat oogpunt bezien is er in de dagelijkse onderwijspraktijk ruimte voor ontwikkeling en verbetering mogelijk. In dit onderzoek wordt er onderzocht op welke wijze docenten omgaan met externaliserende gedragsproblemen. Dit geschiedt vanuit de visie dat het denken en handelen van de docent centraal staat bij de aanpak van gedragsproblemen. Volgens Van der Wolf en Van Beukering (2009) zijn er ook twee andere belangrijke factoren bij effectieve preventie van gedragsproblemen namelijk; 'goed onderwijs' en de 'relatie' tussen leraar en leerling. Volgens een groot onderzoek dat Hattie (2003) uitgevoerd heeft, is de invloed van docentgedrag een grote bepalende factor in het presteren door de leerlingen.

H2.3 Externaliserende gedragsproblemen

H2.3.1 Duiding externaliserende gedragsproblemen

In dit onderzoek wordt er gekeken naar de handelingswijze van docenten aangaande leerlingen die externaliserend gedrag vertonen. De vraag is hierbij wel of gedrag dat een leerling vertoont precies te vatten is in een omschrijving, volgens Sipman (2009). Leerlingen met gedragsproblemen vormen een zeer diverse groep. Een veelvoorkomende manier om het type gedrag te ordenen, is om onderscheid te maken tussen het internaliserende en externaliserende karakter van gedrag (Goei & Kleijnen, 2009). De focus in dit onderzoek ligt op de externaliserende gedragsproblemen omdat deze problemen en stoornissen vaker als problematischer wordt ervaren (Goei & Kleijnen, 2009). Externaliserend gedrag wordt ook wel als gedragsstoornissen omschreven, en zijn vooral stoornissen waar vooral andere mensen last van hebben zoals een oppositioneel-opstandige gedragsstoornis en ADHD (Adriaanse, Domburgh, Veling & Doreleijers, 2011). In het woord 'externaliserend' zit het woord extern, dat volgens het woordenboek van Dale twee betekenissen heeft, namelijk: van buiten komend en niet-inwonend (vandale, 2013). Onder externaliserende gedragsproblemen wordt negatief, naar buiten gericht gedrag verstaan. Voorbeelden daarvan zijn ongehoorzaamheid, tegendraads gedrag, fysieke agressie en delinquent gedrag. Ook uitingen van van gedragsstoornissen zoals ODD (Oppositional Defiant Disorder: oppositioneel – opstandig gedrag), CD (Conduct Disorder: antisociale gedragsstoornis) en ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder: aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit) kunnen tot externaliserende gedragsproblemen worden gerekend

H2.3.2 Categorisering

Jere Brophy (1996) heeft onderzoek gedaan naar verschillende gedragstypen en hij maakt onderscheid bij leerlingen in vier categorieën, waarvan twee onder de noemer externaliserende gedragsproblemen vallen. Een categorie gaat over leerlingen die vijandig gedrag vertonen, zoals vijandig-agressieve leerlingen, passief-agressieve leerlingen en uitdagende en opstandige leerlingen. De andere categorie die Brophy hanteert gaat over leerlingen die niet-adequaat schoolgedrag vertonen. Hierbij onderscheidt hij hyperactieve leerlingen, snel afleidbare leerlingen en onrijpe leerlingen. Brophy's indeling van probleemttypen vormt de basis van het in Nederland uitgevoerde onderzoek van Everaert en Van der Wolf (2006). In het kwalitatieve onderzoek van Van Beukering en Van der Wolf (2009) worden er acht leerlingentypen gehanteerd en een aantal beschrijvingen, dat onder 'externaliserend gedrag' valt, wordt ook gebruikt in dit onderzoek. In dit praktijkgericht onderzoek wordt de onderstaande classificatie uit tabel 1 van externaliserende gedragsproblemen gehanteerd.

1. Dwars, dwingend, onrustig, brutaal.2. Druk, ongeconcentreerd, overbeweegelijk, impulsief.3. Agressief, dominant, niet social, niet eerlijk, regels schendend.4. Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend.5. Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, verongelijkt.

Tabel 1: Leerlingtypen (externaliserend) kwalitatief onderzoek (Van Beukering & Van der Wolf, 2009)

H2.4 Adequate omgeving

H2.4.1 Omgeving op mesoniveau

Het gedrag van de leerling wordt sterk beïnvloedt door de omgeving waarin hij/ zij zich bevindt. Uit het werk van Bronfenbrenner (1977) blijkt dat voor het beïnvloeden van (probleem) gedrag juist de omgeving van de leerling daarin een grote rol speelt. De school is een onderdeel van een groter sociaal- ecologisch geheel waarin het gezin, de vriendengroep en de sportvereniging ook een rol spelen in het gedrag dat de leerling vertoont. In het ecologisch model is er een belangrijke plaats voor de interactie tussen de leerling en de omgeving als school (Van der Ploeg, 2005). In de dagelijkse praktijk wordt open communicatie binnen de dynamische driehoek als noodzakelijk gezien (Van Mulligen Gieles & Nieuwbroek, 2011). De dynamische driehoek bestaat uit drie partijen: leerling, school en ouders. Als er open gecommuniceerd wordt tussen ouders, leerling en school dan is er een goede verbinding en dan werkt de dynamische driehoek. En juist bij leerlingen met gedragsproblemen is deze afstemming gewenst! Want een zo breed mogelijke geïntegreerde aanpak tussen school, thuis en gemeenschap werkt beter dan een gescheiden aanpak (Dunlap, 1993). Stevens (2002) stelt dat de basis om als mens te ontwikkelen een drietal componenten bevat. Een leerling die zich in een adequate omgeving bevindt kan de psychologische basisbehoeften relatie, competentie en autonomie terugzien in de les van de docent. In de praktijk is vooral het aspect 'relatie' enorm van belang. De lesgevende docenten op het Nuborgh College Veluvine werken vanuit christelijke waarden en normen en zien de leerlingen als uniek individu met mogelijkheden. De verantwoordelijkheid om elkaar te helpen, vanuit de naastenliefde, mag worden uitgedragen door alle docenten in de school. Daarnaast blijkt uit literatuuronderzoek van Goei & Kleijnen (2009) dat een goede relatie tussen docent en leerling de omgang met (zorg)leerlingen verbeterd en beïnvloedt.

H2.4.2 Omgeving op microniveau

De omgeving heeft invloed op het gedrag van leerlingen. In de praktijk is tijdens de lessen waarneembaar dat er sprake is van veel onderlinge interactie tussen leerlingen. Gedrag heeft daarom ook altijd een relationeel en een communicatief aspect (Van der Wolf & Van Beukering, 2009). Als er gekeken wordt naar de schoolsituatie dan is in het ecologisch model sprake dat de leerling beïnvloedt wordt door de leraar, de klas en de school. Het vertoonde gedrag van een docent kan een wederzijdse invloed hebben op mate van betrokkenheid (Korthagen & Vasalos, 2002). Ook uit de literatuurstudie van de Onderwijsraad blijkt dat docenten in de klas een aantal factoren direct kunnen beïnvloeden (Goei & Kleijnen, 2009). De docent kan door effectief en efficiënt gedrags- en klassenmanagement in gestructureerde klassen met een solide organisatie de omgang met (zorg) leerlingen verbeteren en beïnvloeden. Het model 'adaptief onderwijs' van Van der Bruggen (2007) geeft aan dat goed onderwijs de meest effectieve preventie van gedragsproblemen is. Een van de aspecten voor effectief adaptief onderwijs op school en klasniveau is een goed pedagogisch klimaat, waaruit blijkt dat er een goede interactie is tussen de leerlingen en de docent (Houtveen, 2007). Nog een belangrijk aspect voor een adequate omgeving voor leerlingen is de basishouding van de docent. Bij goed onderwijs is de basishouding van de docent essentieel: de positieve verwachtingen, de geduldige en besliste houding, de consequente houding, het belang van feedback en de experimenterende houding (Van der Wolf & Van Beukering, 2009). Ook uit het onderzoek van Marzano (2007) blijkt dat naast adequate instructie in uitdagende leeromgevingen een docent ook een positieve basishouding moet voorstaan om met verschil om te gaan. Dat is de meest effectieve preventie van gedragsproblemen. Vanuit het transactioneel model wordt verondersteld dat zowel leerling kenmerken als de omgeving elkaar beïnvloeden, maar ook zelf beïnvloedt worden, waarbij beide veranderen als gevolg van interactie (Breat & Prins, 2008, zoals geciteerd in Van der Wolf & Van Beukering, 2009). In de praktijk blijkt dat een positieve manier van benaderen meestal een positieve reactie uitlokt. Dan is er sprake van een adequate omgeving want de kans op een gunstige

ontwikkeling neemt toe naarmate de interacties tussen leerlingen en omgeving positiever en optimaler zijn (Prins, 2003). Het mag duidelijk zijn dat de rol van de docent belangrijk is om een adequate omgeving te creëren voor alle leerlingen. Als er leerlingen zijn die externaliserende gedragsproblemen vertonen dan vinden deze problemen altijd plaats in een bepaalde situatie (Van der Wolf & Van Beukering, 2009). De ervaring leert dat tijdens leerling besprekingen op het Nuborgh College Veluvine, vaak een verschillend beeld van een leerling is. Bij de ene docent vertoont een leerling druk en brutaal gedrag, terwijl dezelfde leerling bij een andere docent enthousiast en rustig werkt. Externaliserend gedrag van een leerling is een 'mismatch' tussen de leerling en de onderwijsleeromgeving, dan klopt er iets niet de in de afstemming (Stevens, 1987). De docent moet blijven werken aan een optimale afstemming met iedere leerling. Iedere docent vervult een spilfunctie in de klas: de docent draagt verantwoordelijkheid voor een stimulerende omgeving waarin leerlingen zich prettig voelen, waarbij de docent regie houdt over het gedrag van de leerlingen Roland en Vaaland, 2005). Skinner (1904-1990), grondlegger van het behaviorisme, heeft nog steeds zichtbare invloed in de schoolvisie van het Nuborgh College Veluvine. In de begeleiding van (zorg)leerlingen wordt er rekening gehouden met het feit dat gedrag aangeleerd en af te leren is. Al het gedrag wat mensen vertonen heeft een reden en is te onderzoeken (Jeninga, 2006). En juist daarom is de omgeving belangrijk omdat door naar de omgeving te kijken het gedrag vaak te verklaren is.

H2.5 Orthopedagogische en didactische interventies

H2.5.1. Interventies voor een pedagogisch klimaat

Naast het gegeven dat externaliserende gedragsproblemen door docenten als lastig wordt ervaren, is het voor docenten ook niet altijd eenvoudig om passende interventies in te zetten ten aanzien van dat gedrag. Als een leerling externaliserend gedrag laat zien in de klas, dan vraagt dat om een reactie van de docent. Er zijn talloze orthopedagogische en didactische interventies die docenten kunnen toepassen in diverse situaties. De orthopedagogische interventies bestaan uit handelingen die een docent pleegt die de interactie met leerlingen beïnvloeden in relatie met de leeromgeving. Voorbeelden van deze handelingen zijn zichtbaar in praktijksituaties namelijk: het opbouwen van een persoonlijke band met leerlingen en het orde houden in de klas. De didactische interventies die docenten uitvoeren omvatten handelingen die gericht zijn op de inhoudelijke kennisoverdracht van de verschillende vakken. Marzano, Pickering en Pollock (2008) noemen in hun onderzoek een aantal effectieve werkzaamheden die toebehoren onder de instructievaardigheden van de docent. Een aspect daarvan is dat de docent voorkennis activeert bij het aanbieden van nieuwe leerstof. Het is een belangrijk gegeven dat docenten kennis hebben van leerlijnen, onderliggende ideeën van de methode (Sol & Stokking, 2010). Dat zijn ook volgens Van der Wolf en Van Beukering (2009) de voorwaarden om de leerstof af te stemmen op de mogelijkheden van de leerlingen. Van Acker (2005) vindt echter dat interventies van docenten gericht moeten zijn op het aanleren van nieuw passend en sociaal gedrag. De interventies van docenten moeten vooral aanmoedigend en belonend zijn om wenselijk gedrag te stimuleren. Als de docent orthopedagogische en didactische interventies op een adequate manier ten uitvoer brengt dan kan men spreken over een positief pedagogisch klimaat. En dat zal vervolgens leiden tot een veilige en motiverende leeromgeving waarin het welbevinden van de leerling toeneemt (Inspectie van onderwijs, 2007). De docenten van het Nuborgh College Veluvine moeten zich ook houden aan schoolregels omtrent gezagsondermijnd gedrag van leerlingen. In de praktijk worden er nog steeds leerlingen uit de les verwijderd en hebben bepaalde interventies van docenten niet voldoende gewerkt om de leerling adequaat te bereiken. Brophy (1996) heeft in zijn onderzoek omschreven welke eigenschappen een docent moet hebben om op een succesvolle manier om te gaan met probleemleerlingen. De docenten die dat doen luisteren echt naar leerlingen,

tonen respect voor hun achtergrond, proberen de mening van de leerling te bevatten, gaan een machtsstrijd uit de weg en tonen empathie.

H2.5.2. Uitgangspunten voor succesvolle interventies

De interventies van docenten zijn interessant om in oogschouw te nemen omdat deze vaak een preventieve werking hebben op leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Er zijn een aantal belangrijke uitgangspunten om interventies in school successievelijk te laten zijn. Op de eerste plaats moeten interventies niet op zichzelf staan maar moeten ook passen binnen de visie van de school. Ook op het Nuborgh College Veluvine moeten interventies inpasbaar, uitvoerbaar en passend zijn binnen de context. In het Respect-programma, dat zijn oorsprong vindt in Noorwegen, zijn er belangrijke voorwaarden voor het gebruik van interventies. Volgens die aanpak staan de interventies in een school niet los van elkaar maar staan de interventie met elkaar in verband (Fandrem & Roland, 2000). Op de tweede plaats is het van belang dat de interventies ten behoeve van externaliserende gedragsproblemen schoolbreed gedragen worden (Goei, 2010). Zo kunnen in verschillende klassenverbanden bij diverse docenten, dezelfde interventies worden uitgevoerd ten aanzien van een leerling die externaliserende gedragsproblemen laat zien. In de praktijk betekent dat de lesgevende docenten gezamenlijke afspraken maken over het uitvoeren van een bepaalde interventie die bij een leerling goed uitpakt. Volgens de theorie van Golly en Spraque (2009) is het van belang dat een reactieprocedure op dezelfde manier wordt gehanteerd. De wijze waarop docenten reageren moet voor leerlingen zoveel mogelijk een voorspelbare factor hebben. Als derde punt zijn het toepassen van interventies met positieve elementen enorm effectief. Uit onderzoek van Golly en Spraque (2009) is gebleken dat het meest effectieve feedback-systeem bestaat uit positieve bekrachtigingen als kleine corrigerende consequenties voor ongewenst gedrag. Uit hetzelfde onderzoek blijkt ook dat als een docent een leerling beloont de kans groot is dat de leerling het gewenste gedrag weer vertoont. Als docent is het de kunst om even uit te stappen en te kijken wat er werkelijk gebeurd is en dan te zoeken naar een positief element (Hemels, 2010). De ervaring leert dat er dan ruimte ontstaat om op een positieve wijze een interventie te plegen. Het is goed om de tijd te nemen om vervolgens een corrigerende reactie te geven. De interventie hoeft dan absoluut niet een negatieve lading te hebben.

H2.5.3. Passende interventies in het werkveld

Volgens Delphos (2000) kan nieuw gedrag bij leerlingen alleen aangeleerd worden door juist het positieve gedrag te bekrachtigen. Op deze plaats willen we nadrukkelijk noemen dat de interventie 'corrigeren' heel effectief is. Uit onderzoek blijkt dat positieve bekrachtigingen en kleine corrigerende interventies effectief zijn (Golly & Spraque, 2009). Als docenten leerlingen corrigeren op een bepaalde manier dan heeft dat namelijk gevolgen voor het vertoonde gedrag van leerlingen. Een tweede belangrijke en actieve strategie die docenten kunnen inzetten aangaande leerlingen met externaliserende gedragsproblemen is bewust negeren. Een leerling wordt, zonder direct te worden aangesproken, duidelijk gemaakt dat het gedrag wat hij op dat moment laat zien geen reactie oplevert (Golly & Spraque, 2009). Door de actieve strategie in te zetten zal het probleemgedrag in het beginsel toenemen. Het uitblijven van reactie gaat er op den duur voor zorgen dat het externaliserende gedrag uitdooft. Uit onderzoek (Van Velthooven, 2008) blijkt dat docenten vaak interventies plegen die curatief van aard zijn en deze zijn gericht op het corrigeren van probleemgedrag. Uit praktijkervaring blijkt dat preventieve interventies, die gericht zijn op gedragsverandering bij leerlingen met externaliserende gedragsproblemen meestal door externe partijen worden ingevuld. Op het Nuborgh College Veluvine gebeurt dat door de leerlingbegeleider, schoolmaatschappelijk werker, straathoekwerk en zorg coördinator.

Uit onderzoek van Hattie (2003) blijkt dat het geven van feedback de meest efficiënte manier is om leerlingen te beïnvloeden. In dit kader geldt dat zeker voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Om feedback effectief te laten zijn moet een docent regelmatig feedback geven en het liefst zo specifiek mogelijk (Wolf & Beukering, 2009). Ook uit onderzoek van Hattie en Timperley (2007) blijkt dat feedback een krachtig middel is om gewenst gedrag te verbeteren.

H2.6 Ondersteunings- en professionaliseringsbehoeften

H2.6.1 Wanneer ondersteuning relevant wordt...

Gedrag wordt getypeerd als probleemgedrag als het een onderwijsbelemmering vormt voor leerlingen en docenten (Goei & Kleijnen, 2009). De docent is verantwoordelijk voor het leerproces van de leerlingen en daar waar kan zorgt de docent voor het bieden van maatwerk in de begeleiding van de leerlingen. In de praktijk is dit soms lastig te realiseren want een docent heeft immers te maken met complexe situaties. Docenten kunnen soms het gevoel hebben dat hun primaire taak van kennisoverdracht op de achtergrond raakt omdat ze hun aandacht op gedragsproblemen moeten richten (Goei & Kleijnen, 2009). Ze worden gestoord in hun handelen in de klas. Als gedragsproblemen tijdig voorkomen kunnen worden of er worden direct interventies toegepast door de docent dan kan stress en lesverstoring voorkomen worden (Acker, 2005). Dit onderzoek zal een aanzet vormen voor docenten om handelingsverlegenheid voor leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen in kaart te brengen. Een belangrijk gegeven, volgens Veen, Zwart, Meirink en Verloop (2010) is dat effectieve professionalisering moet aansluiten bij de specifieke vraag die docenten hebben. Het proces dat een docent zich wil ontwikkelen raakt in een stroomversnelling als er in enige mate handelingsverlegenheid wordt ervaren. Als er gesproken wordt over handelingsverlegenheid dan gaat het over situaties waarin docenten tekorten ervaren in kennis, vaardigheden en competenties (Goei e.a., 2010). In dit kader gaat het over hiaten in de kennis over externaliserende gedragsproblemen en over het handelingsrepertoire van de docent. Uit onderzoek van Bergen en Vermunt (2008) raken docenten met name gemotiveerd om cognities en gedrag te veranderen als het de leerlingen ten goede komt.

H2.6.2 De spil in het web

Als docenten erin slagen om op een adequate wijze gedrags- en klassenmanagement vorm te geven en goede relaties te onderhouden heeft dit een positief effect op leerlingen (Wolf & Beukering, 2009). Deze aspecten zijn overigens niet alleen goed voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, maar zijn nodig voor alle leerlingen (Goei & Kleijnen, 2009). De docent kan storend/ afwijkend gedrag in de klas corrigeren en dat kan op een vriendelijke manier gebeuren, zonder dat het consequenties heeft voor de relatie met de leerling. Ook Van Lieshout (2002) dicht de 'relatie en interactie' tussen docent en leerling een belangrijke rol toe om tot vermindering van gedragsproblemen te komen. Als blijkt dat het handelingsrepertoire van een docent een positief effect heeft op leerlingen die externaliserend gedrag vertonen dan levert het ook positieve effecten voor de docent zelf op. Het komt het vermogen om efficiënt te handelen (self-efficacy) van de docent ten goede, en daarmee ook het zelfvertrouwen van de docent. Het gevolg kan zijn dat de handelingsverlegenheid aangaande leerlingen met externaliserende gedragsproblemen afneemt (Goei & Kleijnen, 2009).

H2.6.3 Reflectie

In de praktijk blijkt dat niet iedere docent oog heeft voor het eigen aandeel in de gedragsproblemen van leerlingen. De oorzaak wordt eerder toegeschreven aan eigenschappen van de leerling zelf of van de gezinssituatie (Goei & Kleijnen, 2009; Ysseldyke, Algozine & Thurlow, 1992). Het is daarom belangrijk dat docenten reflecteren op hun eigen handelen. Een docent reflecteert als hij of zij eigen ervaringen en/of kennis probeert te herstructureren (Korthagen, 2001). De docenten zouden zich dan kunnen afvragen wat ze anders zouden kunnen doen om een leerling met externaliserende gedragsproblemen goed onderwijs te bieden (Velderman, 2007). Door een casus van een leerling met externaliserend gedrag met docenten te bespreken (plenair of in subgroepen) bundel je de expertise en kennis van docenten. Door het geven van feedback aan elkaar, op een positieve manier geformuleerd, kunnen er nieuwe inzichten worden opgedaan (Hattie & Timperley, 2007). En die kennis over het vormgeven van klassenmanagement en didactische aanpak van een individuele docent kan direct gedeeld worden. Deze reflectie door intervisie in het docententeam kan het ontstaan en voortbestaan van externaliserende gedragsproblemen beïnvloeden.

Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek

H3.1 Doelstelling onderzoek

Het vertrekpunt van dit praktijkgericht onderzoek is om docenten van het Nuborgh College Veluvine in de onderbouw van het VMBO een handelingswijze aan te reiken welke zij kunnen inzetten om beter tegemoet te komen aan de ontwikkelings-, ondersteunings- en onderwijsbehoeften van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Met als uiteindelijke doel het verminderen van incidenten betreffende leerlingen met externaliserend gedragsproblemen. Daartoe zijn in het eerste hoofdstuk twee onderzoeksvragen, met elk twee deelvragen geformuleerd.

H3.2 Onderzoeksmethodologie

In dit praktijkgericht onderzoek wordt door middel van Survey-onderzoek praktijkervaringen van docenten uit het onderbouwteam in kaart gebracht (Harinck, 2010). Uit onderzoek van Hattie (2003) blijkt dat de rol van de docent een grote invloed heeft op leerling resultaten binnen de school en dat is de reden om vanuit het oogpunt van de docenten invulling te geven aan dit onderzoek. Deze visie wordt ondersteund in het tweede hoofdstuk waarbij verschillende literatuurverwijzingen de basis vormen. En het krijgt een vervolg in de docentvragenlijst (bijlage 1). Hierbij wordt gebruik gemaakt van beschrijvende onderzoeksvragen uit het Survey-onderzoek omdat de ervaringen en manier van handelen van docenten in het middelpunt staat van dit praktijkgericht onderzoek. In dit Survey-onderzoek wordt aandacht besteedt over de vraag hoe docenten denken over externaliserend gedrag, hoe ze denken over de aanpak van deze problematiek, hoe ze handelen, wanneer en wat ze doen (Harinck, 2010).

H3.3 Onderzoeksopzet

Om onderzoek te doen naar de ervaringen van docenten is de eerste onderzoeksvraag geformuleerd. Hierin wordt ook de handelingsverlegenheid van docenten zichtbaar, wat een essentieel gegeven is voor dit onderzoek. In deelvraag 1 wordt er ingegaan op de ervaringen van docenten. In het onderzoek moet de huidige expertise van docenten zeker in beeld worden gebracht. Er zullen facetten van het handelingsrepertoire van docenten zijn die een positieve invloed hebben bij leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. In de tweede deelvraag vragen we aan de docenten wat voor zichtbaar gedrag een leerling met externaliserende gedragsproblemen vertoont. In de tweede onderzoeksvraag worden gegevens gegenereerd die de mate van ondersteuningsbehoeften van docenten aangeven. In de derde deelvraag wordt inzichtelijk gemaakt welke (positieve) interventies door docenten gebruikt worden in de praktijk en hierdoor ontstaat er een overzicht welke interventies er gepleegd worden op schoolbreed niveau die een positief effect opleveren. In deelvraag 4 worden gegevens gegenereerd over de ondersteuningsbehoeften van de docent en op welke wijze de docenten zich willen professionaliseren.

3.4 Doelgroepen

Het onderzoek wordt verricht in het onderbouwteam van het VMBO op Nuborgh College Veluvine in Nunspeet. Het aantal leden van het onderbouwteam (N=18). De leeftijd van de personen variëren tussen 23 en 63 jaar.

3.5 Meetinstrumenten

In aanloop van het schrijven van de onderzoeksvragen, deelvragen en verlegenheidssituatie zijn er interviews gehouden met een aantal collega's uit het onderbouwteam en de algemeen directeur van het VMBO van het Nuborgh College Veluvine. De reden was om de verlegenheidssituatie scherp en helder te krijgen. De informatie is in het beginstadium van het onderzoek (2011-2012) verkregen en heeft bijgedragen aan de invulling van het eerste hoofdstuk van dit praktijkgericht onderzoek.

Het is van belang om 'goede' gegevens te verkrijgen. Deze gegevens zijn empirisch van aard want door middel van een uitgevoerde enquête zijn er nieuwe inzichten gekomen (Harinck, 2010). Aan de hand van een zelf ontwikkelde vragenlijst zijn de data verzameld. Als basis voor de inhoud van de vragen is de kwalitatieve studie 'Teacher Stress Reduction-project' gebruikt (Van der Wolf & Van Beukering, 2009). De wijze waarop de gegevens verzameld zijn is door het gebruik van de vragenlijst toegespitst op de praktijksituatie van de docent en de omgeving. De vormgeving van de vragenlijst loopt parallel met de onderzoeksvragen en deelvragen van dit praktijkonderzoek. De vragen zijn klein gehouden en helder om te lezen (Baarda, de Goede & Kalmijn, 2007).

Er zijn enkele kenmerken te noemen waaraan de vragenlijst voldoet (Harinck, 2010):

- Diverse soorten vragen: open vragen, gesloten vragen, stellingen.
- De vragen zijn per deelvraag aangeboden.
- Ieder blok start met een korte inleiding ter verduidelijking.
- Per blok zijn er globale vragen en meer specifieke vragen over het onderwerp.
- Vormgeving & gebruiksaanwijzing via digital programma.

De vragenlijst is het belangrijkste instrument dat voor dit onderzoek gebruikt is. Via een intern enquêteprogramma van Beekhuizen & Terpstra zijn de collega's uitgenodigd om een kwaliteitsvragenlijst in te vullen (bijlage 1). Om een goede respons te krijgen is de vragenlijst gedigitaliseerd en via school-email verstuurd.

3.6 Validiteit, betrouwbaarheid en triangulatie

Om de validiteit en betrouwbaarheid van dit praktijkgericht onderzoek te waarborgen heeft de onderzoeker het plan van aanpak keer op keer bijgesteld. Op deze plaats is het goed om te noemen dat de onderzoeksopzet samen met critical friend, Jan Vos, is uitgevoerd. Dit heeft er voor gezorgd dat in deze samenwerking de opzet van het onderzoek vele malen bekeken en bijgesteld is. In het onderzoek lag de focus duidelijk op de rol van de docent. Want het motto dat de visie van de onderzoeker ondersteund is deze: 'Als je met z'n allen ver wil komen, dan moet je dichtbij starten'. Juist de docent is degene die invloed kan uitoefenen in de omgeving van de leerlingen en daarmee een positieve bijdrage kan leveren aan positief gedrag van de leerlingen. De onderzoeksgroep was klein in aantal en daarom heeft de onderzoeker er belang aan gehecht om de gegevens van alle respondenten te verwerken. Dit omdat het de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot. Ook de directie en het onderwijs ondersteunend personeel (OOP) hebben de vragenlijst ingevuld. Want ook de leden van deze

subgroepen hebben in meer of mindere mate te maken met leerlingen

'Als je met z'n allen ver wil komen, dan moet je dichtbij starten'.

die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Uit het theoretisch kader van de positive behavior support (PBS) blijkt dat als gedragsproblemen schoolbreed aangepakt worden, dit zal resulteren in vermindering van gedragsproblemen (Goei, 2010). Daarom is het van belang om alle lagen van de school te betrekken in het onderzoek, zodat het een breed draagvlak kan krijgen in de school. Er is informatie verstrekt over het onderwerp en er is nadrukkelijk vermeld dat de respons anoniem behandeld wordt. Na zeven dagen hebben de leden van de onderzoeksgroep, die de enquête nog niet hadden ingevuld, een herinneringsmail gekregen. De onderzoeker heeft een tweetal collega's mondeling aangespoord om de vragenlijst in te vullen voor het verstrijken van de datum. Dit heeft geleid tot een respons van 100% (bijlage 2).

3.7 Communicatie

De onderzoeker heeft de omgeving op de hoogte gesteld het onderzoek (Harinck, 2010). In diverse zorg overleggen met de directie van het Nuborgh College Veluvine, in verschillende stadia, is de inhoud van het onderzoek de revue gepasseerd. Ook met collega Jan Vos heeft de onderzoeker uren gecommuniceerd over het onderwerp en plan van aanpak van het onderzoek.

Met een digitale presentatie heeft de onderzoeker het onderwerp van het praktijkgericht onderzoek bekend gemaakt aan de docenten uit het onderbouwteam. Hierbij stonden eigen ervaringen uit de praktijk centraal, aangevuld met de opgedane kennis en gevormde visie vanuit de studie Master SEN. Het was de onderzoeker aangelegen om op een duidelijke en vriendelijke manier het onderzoek in te leiden zodat de drempel laag gehouden werd. De docenten werden geïnformeerd over de onderzoeksvraag met bijbehorende deelvragen en het geheel werd ondersteund door relevante literatuur uit diverse bronnen. Aansluitend op de presentatie kregen de teamleden de gelegenheid om vragen te stellen en om de vragenlijst in te vullen. De onderzoeker kon direct vragen verduidelijken en kreeg direct overzicht over het aantal respondenten. In bijlage 3 is het vervolgtraject van de communicatie over het praktijkgericht onderzoek weergegeven.

Hoofdstuk 4: Resultaten

H4.1 Resultaten onderzoeksvraag 1:

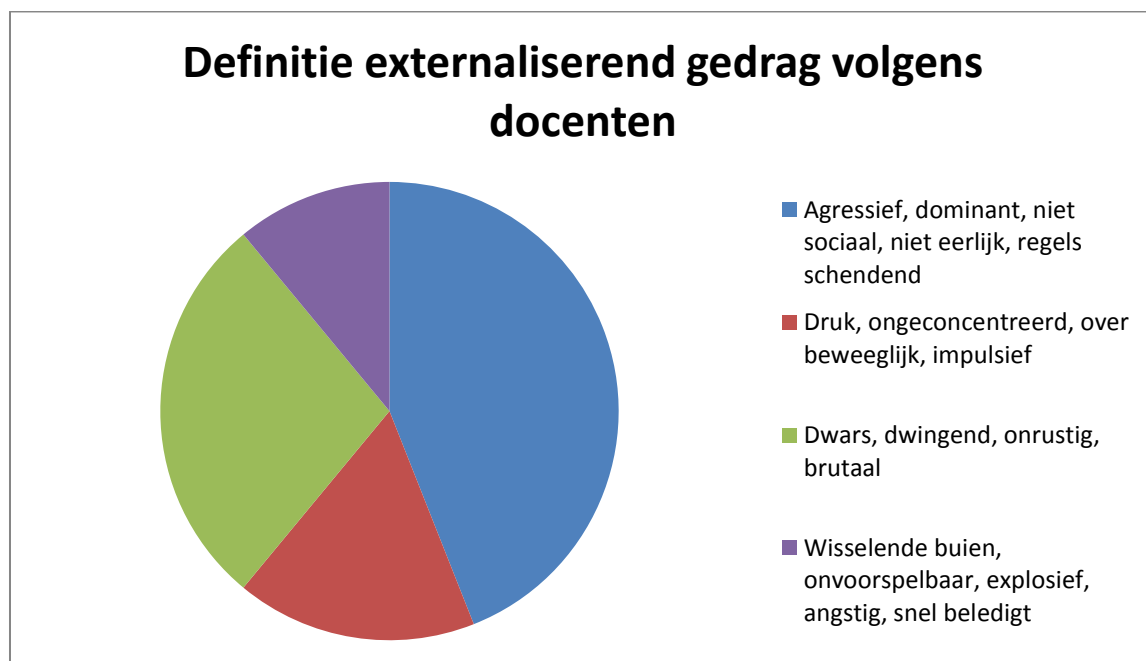
Welke ervaringen hebben docenten in de onderbouw van het Nuborgh College Veluvine met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

De resultaten in dit onderzoek starten met de kennis en ervaringen die docenten in de praktijk al hebben en gebruiken. Aan de hand twee geformuleerde deelvragen wordt er stilgestaan bij de ervaringen en kennis die de docenten al hebben over de het onderwerp 'externaliserende gedragsproblemen'.

4.1.1 Resultaten deelvraag 1

Op welke wijze lukt het docenten om te gaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

Om antwoord te geven op de bovenstaande deelvraag is het van belang om inzichtelijk te krijgen wat de docenten uit het onderbouwteam verstaan onder externaliserende gedragsproblemen. Uit figuur 1 is af te lezen dat een grote groep docenten (44%) gekozen heeft voor de definitie 'agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk en regels schendend' gedrag. Met 28 % vind deze groep docenten de definitie 'dwars, dwingend, onrustig en brutaal' meer passend bij de term 'externaliserend gedrag'. Als derde groep geeft 17% van de docenten dat de definitie 'druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk en impulsief' het beste past. Ten slotte is een klein gedeelte (11%) dat de wisselende buien, onvoorspelbaar gedrag, explosief en snel beledigt een goede definitie is voor externaliserende gedragsproblemen.

Figuur 1. Resultaten uit docentvragenlijst. (N=18). Docenten uit het onderbouwteam geven aan welke definitie (naar Van der Wolf & Van Beukering, 2009) het beste past voor de term 'externaliserend gedrag'. Dit figuur dient met de klok mee gelezen te worden.

Van belang is om antwoord te kunnen geven op de vraag op welke wijze het docenten al lukt om te gaan met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. De resultaten zijn weergegeven in tabel 2. In de rijen is de scoringsschaal uitgezet, in de kolommen zijn de gedragstypes vermeld. In de afzonderlijke cellen is aangegeven in welke mate een bepaald type gedrag scoort. Opvallende resultaten zijn geel gearceerd en worden besproken.

In welke mate lukt het de docent om te gaan met bepaald type gedrag				
Type gedrag	Goed	Voldoende	Matig	Onvoldoende
Dwars, dwingend, onrustig, brutaal	6%	61%	33%	0%
Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend	0%	28%	44%	28%
Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief	33%	61%	6%	0%
Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt	6%	61%	28%	6%
Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend	22%	56%	22%	0%
Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht	11%	61%	28%	0%

Tabel 2. Uitkomsten over de vraag in hoeverre het docenten lukt om te gaan met bepaald type gedrag (N=18). Uitkomsten worden in procenten weergegeven. Opvallende uitkomsten zijn gearceerd weergegeven.

Wat opvallend is aan de resultaten is dat geen van de respondenten 'goed' kunnen omgaan met 'agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk en regels schendend' gedrag. Met respectievelijk 44% en 28% geeft een overgrote meerderheid van de docenten aan dat ze matig of onvoldoende lukt om te gaan met dit type gedrag. Ook bij de typering 'wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt', geeft 6% van de docenten aan dat ze er onvoldoende en 28% matig lukt om te gaan met dit type gedrag. Met een score 'matig' van 33% voor het type 'dwars, dwingend, onrustig en brutaal', is dat noemenswaardig en opvallend.

Een ander aspect waar de respondenten antwoord op hebben gegeven gaat over de wijze waarop de docenten handelen ten aanzien van leerlingen met externaliserend gedrag. Welke interventies zetten docenten in aangaande leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen? Vanuit deze vraagstelling komt duidelijk naar voren welke interventies er door de respondenten gebruikt worden. De respondenten hebben per interventie aangegeven of er gebruikt van gemaakt wordt door de interventie aan te vinken. De resultaten zijn weergegeven in tabel 3.

Het handelen van docenten ten aanzien van leerlingen met externaliserend gedrag	
Verbaal waarschuwen	89%
Non verbaal waarschuwen	94%
De leerling vaak de beurt geven tijdens de les	22%
Apart zetten in de klas	61%
Eruit sturen, naar de teamleider	28%
Straf geven als er niet geluisterd wordt	44%
Schoolreglement schrijven	11%
Contact maken voor de les	67%
Contact maken tijdens de les	83%
Voor joker zetten in de klas	6%
De leerling verantwoordelijke taken geven	33%
Complimenten geven bij goed gedrag	89%
Waar mogelijk irritant gedrag negeren	67%

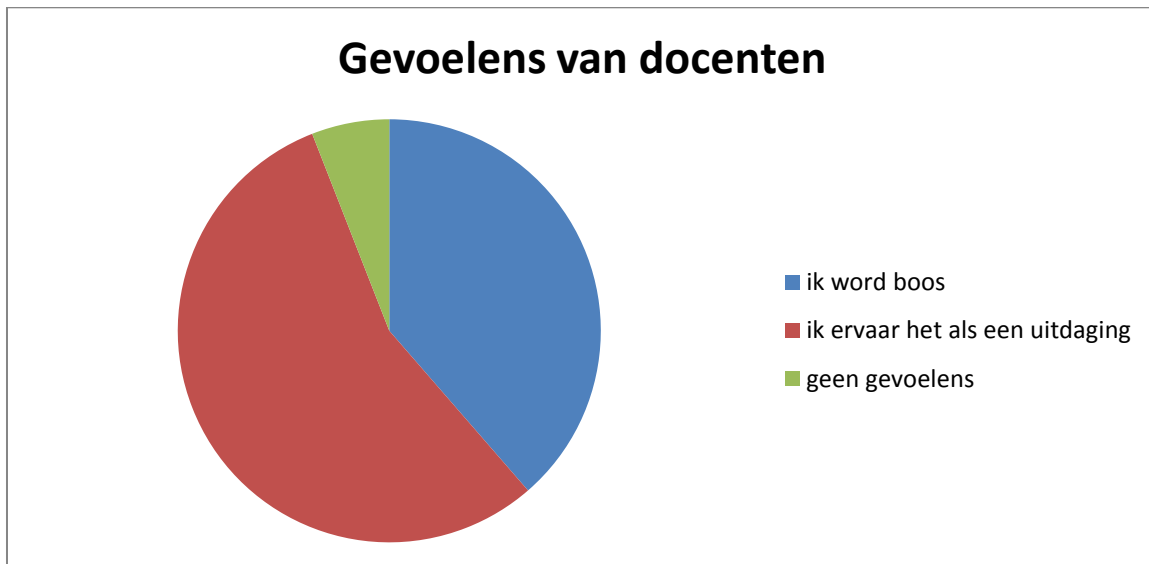
Tabel 3. Uitkomsten over de vraag hoe respondenten handelen ten aanzien van leerlingen met externaliserend gedrag (N=18). Uitkomsten worden in procenten weergegeven. Veelgebruikte interventies zijn gearceerd.

Uit de tabel blijkt dat een viertal interventies, in geel gearceerd, veelvuldig worden ingezet door de respondenten. Hierbij wordt de interventie 'waarschuwen' als gemeengoed worden gezien. De interventies waarbij de respondenten contact maken met leerlingen die externaliserend gedrag vertonen scoren hierbij ook goed. Opvallend is dat de interventie 'contact maken tijdens de les' met 89% enorm hoog scoort. De interventie strafwerk, die onder de noemer 'schoolreglement' valt, wordt door de respondenten weinig gebruikt. De negatieve interventie 'voor joker zetten' is met 6% een handeling die het minste wordt toegepast door de respondenten.

4.1.2 Resultaten deelvraag 2:

Wat gebeurt er volgens docenten als leerlingen externaliserende gedragsproblemen vertonen?

De bovengenoemde tweede deelvraag gaat in op de ervaringen die docenten hebben. Het gevoel van de docenten is een essentieel onderdeel van de ervaring die men opgebouwd heeft. Het is interessant hoe docenten antwoord geven op de vraag hoe ze zich voelen als een leerling externaliserend gedrag vertoond. De resultaten worden weergegeven in figuur 2.

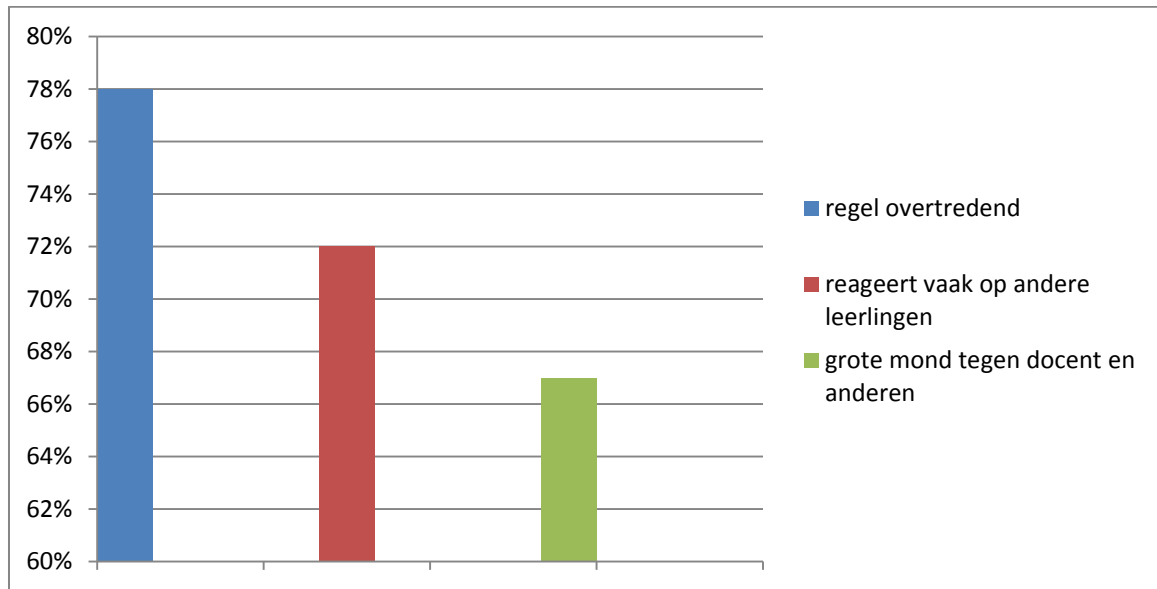

Figuur 2. Uitkomsten over de vraag wat externaliserend gedrag van leerlingen met de gevoelens van docenten doet (N=18). De figuur dient met de klok mee gelezen te worden.

Uit de figuur blijkt dat het overgrote deel van de respondenten 56% het als een uitdaging ervaart als een leerling externaliserend gedrag vertoond. Ruim een derde (39%) van de respondenten wordt boos als een leerling externaliserend gedrag vertoond. Een klein gedeelte (6%) van de respondenten kan niet aangeven welke gevoelens er overheersen als een leerling externaliserend gedrag vertoond. De antwoorden die niet gekozen zijn door de respondenten waren: 'ik ben teleurgesteld en ik ben onzeker'.

Om in beeld te krijgen welk specifiek externaliserend gedrag de leerlingen vertonen hebben de respondenten aangevinkt welk gedrag er ervaren wordt. Vanuit de 12 mogelijke antwoorden (bijlage 2) is wordt er in figuur 3 een top drie van specifiek gedrag weergegeven die het meeste ervaren wordt.

Specifiek vertoond externaliserend gedrag

Figuur 3. Uitkomsten over specifiek gedrag dat leerlingen met externaliserend gedrag laten zien (N=18). Uitkomsten worden in procenten weergegeven. Vanuit 12 mogelijke antwoorden (bijlage 1) wordt in deze figuur een selectie getoond van de meest gekozen antwoorden.

Het specifieke gedrag, wat weergegeven wordt in figuur 3, werd met respectievelijk 78%, 72% en 67% als gedrag bestempeld dat leerlingen met externaliserend gedrag kunnen laten zien. De overgrote meerderheid geeft aan dat er regels worden overtreden. Figuur 3 laat met de kleuren rood en groen zien dat het specifieke externaliserende gedrag van een leerling te maken heeft met de interactie naar medeleerlingen en docenten toe.

H4.2 Resultaten onderzoeksvraag 2:

Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten in de onderbouw van het Nuborgh College Veluvine voor het creëren van een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

4.2.1 Resultaten deelvraag 3:

Welke (ortho-) pedagogische- en didactische interventies hebben volgens docenten van het onderbouw team een positieve invloed op een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen in de onderbouw?

Overzicht van positieve (ortho) pedagogische- en didactische interventies				
Interventie	Goed	Voldoende	Matig	Onvoldoende
Verbaal waarschuwen	28%	56%	17%	0%
Non verbaal waarschuwen	50%	50%	0%	0%
De leerling vaak de beurt geven tijdens les	6%	22%	39%	33%
Apart zetten in de klas	11%	50%	33%	6%
Straf geven als er niet geluisterd wordt	11%	17%	28%	44%
Werken met schrijfstraffen	6%	22%	33%	39%
Contact maken voor de les	44%	33%	11%	11%
Contact maken tijdens de les	56%	17%	22%	6%
Voor joker zetten in de klas	0%	6%	22%	72%
De leerling verantwoordelijke taken geven	28%	28%	39%	6%
Aanmoedigen /belonen van positief gedrag	44%	50%	6%	0%
Waar mogelijk irritant gedrag negeren	17%	33%	44%	6%
Rustig, empathisch en geduldig blijven	56%	39%	6%	0%
Humor gebruiken	44%	33%	6%	17%
Time-out aanpak: uit het lokaal naar teamleider	11%	50%	22%	17%
Time-out aanpak: uit het lokaal verwijderen voor een korte adempauze om vervolgens weer terug te keren in les	17%	39%	17%	28%
Individueel gesprek aan gaan tijdens de les	22%	17%	50%	11%
Spiegelen van gedrag	22%	44%	17%	17%
Compromissen sluiten over oplossingen	11%	33%	39%	17%
Aanpassen van het onderwijsaanbod door het af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerling	11%	33%	33%	22%
Zelf een goed rolmodel zijn.	28%	0%	33%	39%
De leerlingen herinneren aan gemaakte afspraken	33%	44%	22%	0%
Adequaat feedback geven op leertaak	28%	39%	33%	0%
Uitzoeken welke factoren het probleem beïnvloeden en deze vertalen in oplossingen	28%	33%	28%	11%

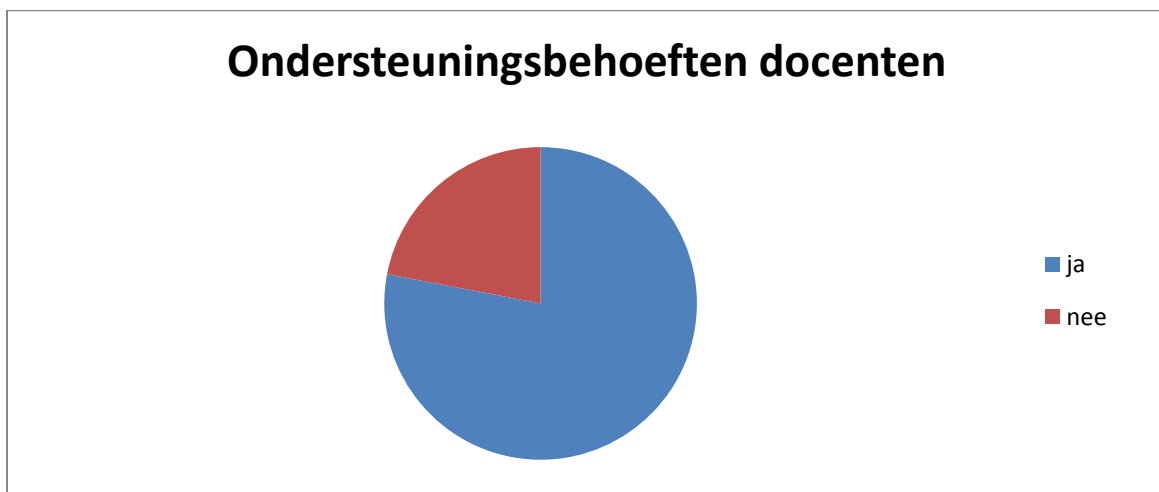
Tabel 4. Uitkomsten over welke (positieve) interventies docenten toepassen aangaande leerlingen die externaliserend gedrag vertonen (N=18).

In tabel 4 die weergegeven wordt op bladzijde 22, hebben de respondenten (N=18) de mate waarin een interventie op een positieve manier van invloed is op leerlingen die externaliserend gedrag vertonen kunnen aangeven. Door middel van een vierpuntschaal (goed – voldoende – matig – onvoldoende) worden de scores in procenten weergegeven. In afzonderlijke kolommen worden de scores procentueel per interventie weergegeven. Het antwoord 'goed' kan worden gelezen dat de docent betreffende positieve interventie gebruikt in de les, met een positief resultaat. Het resultaat 'onvoldoende' kan worden opgevat dat de docent de interventie niet inzet in zijn les en/of dat de interventie geen resultaat heeft op het vertoonde gedrag van de leerling. Opvallende positieve uitkomsten worden gearceerd in geel, opvallende negatieve uitkomsten worden gearceerd in blauw.

Uit tabel 4 blijkt dat een aantal interventies als goed / voldoende worden bestempeld door de respondenten. De respondenten geven aan dat waarschuwingen, zowel verbaal als non-verbaal, een positieve invloed hebben op een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserend gedrag. Ook de interventies over 'contact' hebben hoge scores. De overige opvallende interventies die hoog scoren zijn 'aanmoedigen / belonen van positief gedrag, rustig / empathisch en geduldig blijven en humor gebruiken'. Er zijn ook interventies die in mindere mate een positieve invloed hebben op de omgeving van leerlingen met externaliserend gedrag. De interventies 'werken met schrijfstraffen' en 'straf geven als er niet geluisterd wordt', zijn interventies waar de respondenten een lage score aan toekennen. Bij de overgrote meerderheid (72%) wordt de interventie 'voor joker zetten' niet vaak ingezet. Meerdere respondenten vinden niet dat de interventie 'zelf een goed rolmodel zijn', een positieve invloed heeft op de omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

4.2.2 Resultaten deelvraag 4:

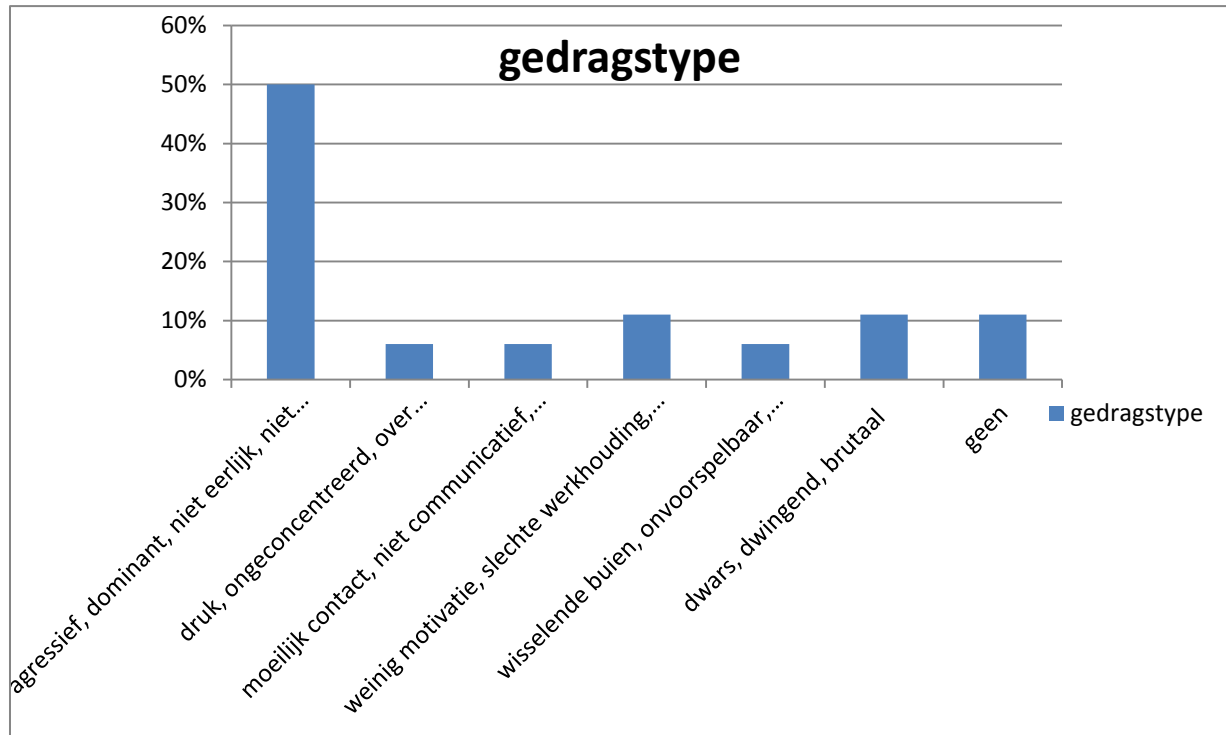
Welke ondersteunings- en professionaliserings behoeften hebben docenten in de onderbouw betreffende leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

Figuur 4. Ondersteuningsbehoeften van docenten.

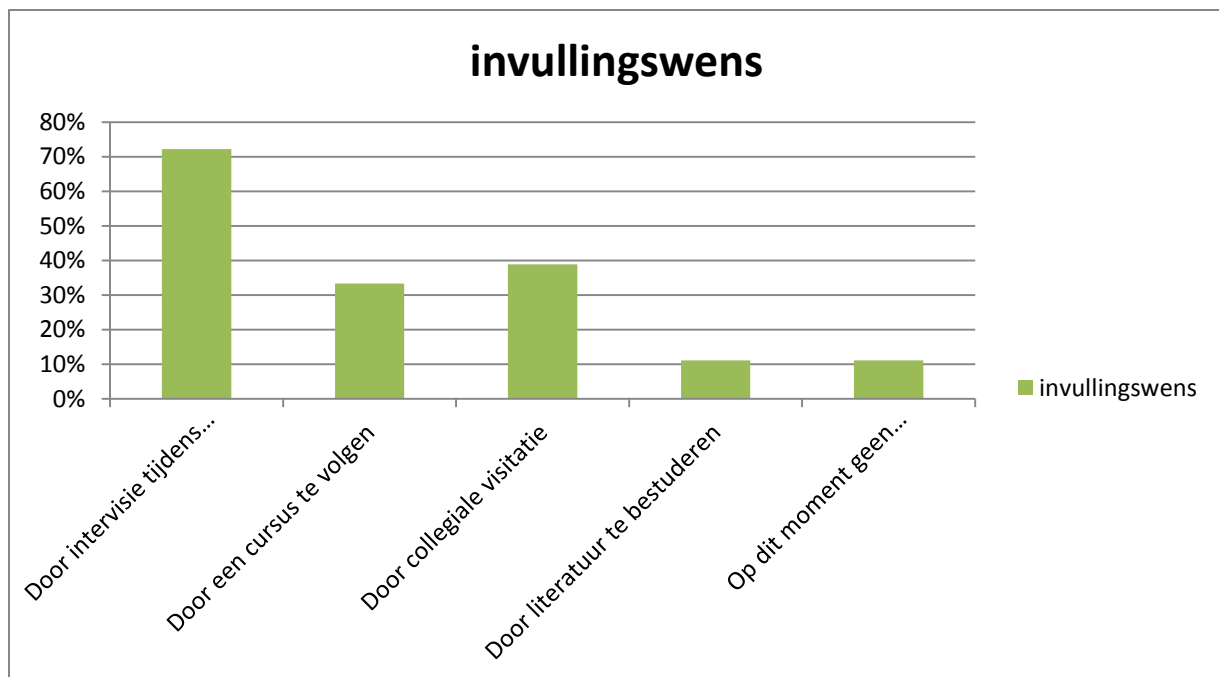
In figuur 4 is zichtbaar dat 78% van de respondenten behoeften hebben aan ondersteuning- / professionalisering ten aanzien van leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Met 22 % geven een aantal respondenten aan geen behoefte te hebben aan ondersteuning.

Uit figuur 5 blijkt 50% van de respondenten meer willen weten over 'agressief, dominant, niet eerlijk, regels schendend' gedrag. Met 11% hebben de respondenten een score toegekend aan 'weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend'. Voor zowel de categorie 'druk, dwingend, brutaal' gedrag als de categorie 'geen', hebben de respondenten ook een score van 11% toegekend. In de horizontale as zijn de verschillende externaliserende gedragstypen uitgezet met de keuzemogelijkheid 'geen'. Op de verticale as zijn de scores in procenten weergegeven.

Figuur 5. Uitkomsten professionaliseringsbehoeften docenten in kennisverbreding externaliserend gedrag (N=18). Uitgesplitst in categorieën naar Van der Wolf & Van Beukering (2009).

De manier waarop respondenten invulling willen geven aan de ondersteunings- en professionaliseringsbehoeften is weergegeven in figuur 6.

Figuur 6. Invullingswensen ondersteuning- en professionaliseringsbehoeften docenten aangaande kennisverbreding 'externaliserende gedragsproblemen' (N=18).

Doordat de respondenten de mogelijkheid hebben gehad om meerdere antwoorden in te vullen is de totaalscore hoger dan 100%. Twee personen geven aan dat ze op dit moment geen invullingsbehoeften hebben. Een opvallend grote groep (72%) respondenten heeft gekozen voor het item 'intervisie tijdens teamvergadering'. Ook willen de respondenten door een cursus en/of collegiale visitatie zich professionaliseren.

Hoofdstuk 5: Conclusies en discussie

H5.1 Conclusie onderzoeksvraag 1:

Welke ervaringen hebben docenten in de onderbouw van het Nuborgh College Veluvine met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

Vanuit de acht verschillende omschreven leerling typen zijn er vijf beschrijvingen die als externaliserend kunnen worden gezien. In figuur 1 is te zien dat de grootste groep respondenten (44%) de beschrijving 'agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend' toekend voor 'externaliserend gedrag'. Ook vanuit het kwalitatieve onderzoek (Van der Wolf & Van Beukering, 2009) blijkt dat beschrijvingen van docenten over het moeilijkste kind in hun klas vaak verwijzen naar leerlingen met de typering van genoemde begrippen. De respondenten zien met 28% de typering 'dwars, dwingend, onrustig, brutaal' als meest passend voor het begrip 'externaliserend gedrag'. Ook deze typering komt in het kwalitatieve onderzoek van Van der Wolf & Van Beukering (2009) vaak voor. De docenten in dat onderzoek gaven aan dit type gedrag als moeilijk en bewerkelijk is te ervaren.

In tabel 1 wordt duidelijk dat geen van de respondenten goed kunnen omgaan met 'agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend' gedrag. Meer dan de helft van de respondenten kan matig / onvoldoende omgaan met dit gedragstype in bepaalde situaties. Een tweede conclusie is dat 28% van de respondenten matig kan omgaan met 'wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt' gedrag. Bij dit type gedrag wordt er met 6% ook onvoldoende gescord. Volgens Goei, Nelen, Oudheusden, Bruine, Piscaer, Roozeboom, Schoorel en Blok (2010) kan het hierbij gaan om situaties waarin docenten tekorten ervaren in kennis, vaardigheden en competenties, of zien ze dat hun aanpak onvoldoende resultaat oplevert. Van der Wolf en Van Beukering (2009) wijzen op vier aspecten die een rol spelen bij probleemgedrag. Het gedrag is situatief omdat het gedrag van de leerling per docent en per vak verschillend is. Het gedrag is relationeel, omdat de omgeving ook gedrag inbrengt op het gedrag van de leerling. Probleemgedrag is ook relatief; wat de ene docent als probleem ervaart, wordt door de ander als normaal gezien. Probleemgedrag kan ook overgaan, door het als fluctuerend te zien. Dat is de reden waarom de verdere resultaten in tabel 1 nogal uiteenlopen.

Op de vraag hoe docenten handelen ten aanzien van externaliserende gedragsproblemen geeft tabel 2 de resultaten weer. De interventies 'verbaal / non-verbaal waarschuwen' worden veelvuldig ingezet door docenten. Dat geeft nog geen waardeoordeel of dat op een positieve dan wel negatieve manier wordt gebracht. Vanuit de visie van Golly & Sprague (2009) blijkt wel dat interventies die positief geformuleerd zijn het meeste effect heeft op het gedrag van leerlingen. Ook de interventies over het contact maken rondom de les tussen docent en leerling met externaliserend gedrag geeft hoge scores weer. De respondenten geven met 83% aan dat ze de interventie 'contact maken tijdens de les' veelvuldig inzetten bij leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Een duidelijke uitleg over de definitie 'contact', is terug te vinden in de visie van Van der Wolf & Van Beukering (2009). Zij omschrijven contact als het tot stand brengen van een hechte persoonlijke en professionele relatie met de leerling. Die interventie wordt door veel docenten gekozen als strategie als ze te maken krijgen met probleemgedrag. Uit tabel 2 blijkt ook dat uit de twaalf opgestelde interventies er een viertal interventies veel gebruikt worden. Vanuit literatuuronderzoek blijkt ook dat de interventies aangaande leerlingen met externaliserende gedragsproblemen die schoolbreed gedragen worden, het meest succesvol zijn voor de leerlingen (Goei, 2010). Het viertal interventies zegt ook iets over het belang dat een reactieprocedure op dezelfde manier wordt gehanteerd. Golly & Sprague (2009) spreken uit dat de reacties van docenten een voorspelbare factor moeten hebben. Gezien de scores voor deze vier meest gebruikte interventies kan er gesproken worden van

voorspelbaarheid. Uit tabel 2 blijkt dat de docenten de leerlingen met externaliserend gedrag complimenteren als ze goed gedrag laten zien. Maar liefst 89% van de docenten geven aan dat ze deze positieve interventie vaak toepassen in de praktijk. Vanuit de visie van Golly & Sprague (2009) blijkt ook dat positieve bekrachtigingen door middel van een interventie, enorm effectief is voor het gedrag van leerlingen. Daarnaast laten de resultaten uit tabel 2 ook zien dat docenten op verschillende manieren handelen ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Op welk moment een docent een bepaalde interventie inzet is niet af te lezen uit de resultaten van tabel 2. Wel kan er geconcludeerd worden dat de hoge scores bij een aantal interventies iets zegt over de flexibiliteit van het handelingsrepertoire van de docenten. Sol en Stokking (2010) spreken over het belang dat docenten niet volgens een en hetzelfde vaste patroon werken maar juist inspelen en afstemmen op de verschillen tussen leerlingen. Deze visie ondersteunen de resultaten uit tabel 2. Ook volgens Ponte (2009) is het belangrijk dat docenten hun handelingsrepertoire flexibel moeten inzetten om tegemoet te komen aan de verschillen tussen leerlingen. Ieder mens is uniek, en ieder mens heeft zijn of haar eigen ervaringen. In het onderzoek is getracht om ook de gevoelens van de respondenten in kaart te brengen. Vanuit de uitkomsten uit figuur 2 kan geconcludeerd worden dat het overgrote deel van de respondenten het als een uitdaging ervaart als een leerling externaliserend gedrag vertoont. Dat is positief te noemen want dat betekent dat docenten iets willen betekenen voor leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Een andere conclusie die getrokken kan worden is dat 39% van de respondenten boos worden. En die emotie is een onderdeel van de handelingsverlegenheid, zoals beschreven in het eerste hoofdstuk. Volgens het kwalitatieve onderzoek door Van der Wolf & Van Beukering (2009) heeft het externaliserende gedrag van leerlingen effect op het gedrag van de docent. Onder andere 'verstoring van de onderwijssituatie en verlies van lesplezier' worden genoemd. Uit figuur 2 blijkt dat het gevoel van boosheid bij de respondenten veel voor komt. Als er bij de docent sprake is van de emotie 'boosheid', dan mogen we concluderen dat er verlies van lesplezier en verstoring van de onderwijssituatie is. Tot slot is er onderzocht welke specifieke externaliserende gedragingen leerlingen vertonen. Uit figuur 3 blijkt dat de docenten een drietal gedragingen het meest hebben gekozen. Concluderend dat een leerling met externaliserend gedrag meestal regel overtredend gedrag vertoont. De geldende regels, die per situatie verschillen, worden vaak overtreden. Het geeft aan dat de leerling reageert op andere leerlingen en een grote mond heeft tegen de docent en anderen. Dat zijn gedragstyperingen die in grote mate worden genoemd door de respondenten.

H5.2 Conclusie onderzoeksvraag 2:

Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten in de onderbouw van het Nuborgh College Veluvine voor het creëren van een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

Om een adequate omgeving te creëren voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen is het bieden van een goed pedagogisch klimaat belangrijk. Een essentieel onderdeel is de interactie tussen de leerling en de docent (Houtveen, 2007). Uit tabel 3 kan de conclusie getrokken worden dat een grote groep respondenten deze interventies goed en voldoende vindt werken. Het overgrote deel van de respondenten vindt dat het contact maken met leerlingen een positieve invloed heeft op de omgeving van de leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. De docenten maken veelvuldig gebruik van de interventie 'waarschuwen'. Met het verbaal en non-verbaal waarschuwen houden ze de regie in handen. Marzano (2007) benadrukt het belang van de basishouding van de docent en het belang van een adequate instructie in een uitdagende leeromgeving. Daarentegen zien 72% van de respondenten 'het zijn van een goed rolmodel' niet als een interventie die een positieve invloed heeft op de omgeving van de leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. In tabel 3 staan een tal van positieve (ortho)pedagogische en didactische interventies geformuleerd die de docenten in de praktijk kunnen gebruiken. Het is belangrijk om te zien welke interventies de docenten inzetten ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Als in de praktijk een leerling op een positieve manier benaderd wordt, dan geeft dat meestal een positieve reactie. Die positieve interactie die er dan plaats vindt draagt bij aan een adequate omgeving (Prins, 2003). Opvallend is dat de interventies 'humor' en 'aanmoedigen / belonen van positief gedrag' hoog scoort bij de respondenten. Op een enkele respondent na vindt iedereen dat dit interventies zijn die een positieve invloed hebben op de omgeving van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Het mag duidelijk zijn dat de rol van de docent heel belangrijk is om een adequate omgeving te creëren voor alle leerlingen. Op welke manier docenten daar invulling aangeven in de praktijk verschilt. Uit onderzoek van Van der Wolf en Van Beukering (2009) blijkt dat docenten vooral kiezen voor een gestructureerde, consequente en positieve strategie. Rustig, empathisch en geduldig blijven zijn positieve eigenschappen die bij de rol van docent horen. Deze interventie wordt in tabel 3 ook hoog beoordeeld door de docenten, als een goed werkende interventie in de praktijk. Het is positief te noemen dat docenten in de praktijk ervaren dat positief geformuleerde interventies een positieve invloed hebben op een adequate omgeving voor leerlingen die externaliserend gedrag vertonen. Een grote groep van de respondenten (78%) geeft aan behoefte te hebben aan ondersteuning / professionalisering ten aanzien van leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen (figuur 4). Als er ingezoomd wordt op de verschillende geformuleerde gedragstypen dan blijkt dat 50% van de respondenten meer willen weten over het gedragstype 'agressief, dominant, niet eerlijk, regels schendend' gedrag. De andere gedragstypen worden in mindere mate gekozen, maar ook dat zijn belangrijke gegevens. Onderwijs op maat bieden geldt voor iedereen: voor leerlingen en docenten! De manier waarop docenten willen werken aan hun deskundigheidsbevordering is divers. Het blijkt dat het overgrote deel van de respondenten met elkaar willen spreken over de dagelijkse praktijk. Door middel van intervisie kan met op een ordelijke wijze ervaringen en tips uitwisselen. Dit zal een plaats moeten krijgen in het teamverband. Doordat de respondenten meerdere antwoorden konden geven zijn 'collegiale visitatie, het volgen van een cursus en door literatuur te bestuderen' ook als mogelijkheden genoemd.

H5.3 Conclusie op centrale vraagstelling

Wat hebben docenten van het Nuborgh College Veluvine in de onderbouw van het VMBO nodig, om een adequate omgeving te bieden zodat zij beter tegemoet kunnen komen aan leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

De docent speelt een belangrijke rol in de omgeving van de leerlingen. Het is de docent die dagelijks met leerlingen omgaat en de verantwoordelijkheid heeft om te zorgen voor een omgeving waarin alle leerlingen zich prettig voelen. Het bieden van goed onderwijs en het hebben van een goede relatie met leerlingen zijn belangrijke aspecten voor alle leerlingen (Van der Wolf & Van Beukering, 2009). Juist die factoren zijn effectief in de preventie van gedragsproblemen. In de visie van het Nuborgh College Veluvine wordt ook vaak het begrip 'maatwerk' gebruikt. Het onderwijs moet zo passend mogelijk gemaakt worden, juist voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Soms is de afstemming tussen de docent, leerling en omgeving niet optimaal. Uit dit onderzoek blijkt dat docenten soms niet weten om te gaan met bepaald type externaliserend gedrag. Vooral met 'agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend' gedrag kunnen de docenten niet adequaat om gaan. Dit heeft consequenties voor de beleving van de docenten. Een groot gedeelte van de docenten geven aan dat ze boos worden. Maar het overgrote deel ziet het als een uitdaging om een leerling met externaliserend gedrag 'bij de les' te krijgen en te houden. Een leerling die externaliserend gedrag vertoont laat vooral regelovertredend gedrag zien. Daarnaast geeft de leerling vaak reacties op andere leerlingen en de leerling kan soms ook een grote mond geven tegen de docent. Het handelingsrepertoire van de docenten is van belang en nodig om een adequate omgeving te bieden aan de leerlingen die externaliserend gedrag vertonen. Vanuit divers literatuuronderzoek blijkt dat een schoolbrede aanpak het meest effectief is om gedragsproblemen te lijf te gaan. Golly & Sprague (2009) spreken herhaaldelijk over het belang van benadrukken van positief gedrag. Dat moet voor de docenten uit het onderbouwteam ook als leidraad dienen. Gezien de uitkomsten van het onderzoek kan er geconcludeerd worden dat het grootste gedeelte van de respondenten ook (h)erkend dat positieve interventies van invloed zijn op de omgeving van leerlingen die externaliserend gedrag vertonen. Er zijn een heel aantal positieve interventies die een goede uitwerking hebben in de praktijk. Zo geven de respondenten aan dat het contact maken voor en tijdens de les goede interventies zijn. Ook het gebruik van humor en aanmoedigen en belonen van positief gedrag wordt veelvuldig genoemd. Het arsenaal van positieve interventies kan vergroot worden in het belang van het bieden van een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. De docenten uit het onderbouwteam van het VMBO geven in het onderzoek een aantal zaken aan waarin ze ondersteuning nodig hebben. De helft van de respondenten wil meer kennis krijgen over het gedragstype 'agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend'. Verder lopen de ondersteuningsbehoeften uiteen en zijn ze verdeeld over de verschillende gedragstyperingen. De docenten uit het onderbouwteam staan open voor verbeteringen. De manier waarop zij zich willen professionaliseren lopen uiteen. Het middel intervisie is een veel gekozen instrument om ondersteuning te verkrijgen. Op deze interactieve manier kan kennis met elkaar gedeeld worden, waarbij praktijkervaringen van de deelnemers centraal staan.

H5.4 Verbreding met uitgevoerd onderzoek bovenbouwteam

Dit praktijkgericht onderzoek is uitgevoerd in het onderbouwteam van Nuborgh College Veluvine. Ook de docenten (N=10) in het bovenbouwteam hebben deelgenomen aan soortgelijk onderzoek onder regie van Jan Vos (S970084). De kwaliteitsvragenlijst (bijlage 1) naar Van der Wolf & Van Beukering (2009) zijn schoolbreed uitgezet. In het theoretisch kader uit hoofdstuk twee is het belang van een schoolbrede aanpak van externaliserende gedragsproblemen genoemd. De conclusie van het uitgevoerde onderzoek in het bovenbouwteam vertonen overeenkomsten met het uitgevoerde onderzoek in het onderbouwteam. In beide teams staan de respondenten open voor ontwikkeling in de omgang met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen. Ook geeft het overgrote deel van de respondenten aan zich te willen ontwikkelen door middel van intervisie tijdens teamvergaderingen. Een opvallend verschil is dat een groot deel van de respondenten in het onderbouwteam aangeven moeite te hebben met 'agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend' gedrag. In het bovenbouwteam geven de respondenten aan met alle gedragstypen adequaat om te kunnen gaan. Positieve interventies worden zowel in het onderbouwteam als bovenbouwteam als belangrijk gezien. De respondenten in het onderbouwteam hanteren de positieve interventies vaker dan de respondenten in het bovenbouwteam.

H5.5 Discussie

In dit onderzoek zijn de gedragstyperingen vanuit het kwalitatieve onderzoek van Van der Wolf en Van Beukering (2009) als basis genomen. Deze typering is categorisch en daarmee redelijk globaal opgesteld. In een vervolg op dit praktijkgericht onderzoek zou er specifiek op de gedragingen van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen kunnen worden ingezoomd. Ook een combinatie van categorieën behoort dan tot een van de mogelijkheden. Vanuit de schoolvisie gezien, die gestoeld is op christelijke normen en waarden vanuit Bijbels perspectief, is ieder mens uniek. De vraag rijst of we een leerling moeten kunnen vangen in een categorie... Een tweede belangrijke vraag is in hoeverre de visie van de locatiedirectie een rol speelt in het vervullen van de ondersteuningsbehoeften van de docenten. Vanuit het oogpunt van de directie moeten er veel keuzes worden gemaakt op personeelsbeleid en onderwijskundig gebied. De vraag is of uit dit praktijkgericht onderzoek de noodzaak blijkt dat de docenten zich verplicht moeten professionaliseren voor wat betreft dit thema. Vanuit dit onderzoek is getracht aan te geven dat de docent centraal staat. De docent is een grote bepalende factor in de omgeving van leerlingen. Maar is dat nu niet te algemeen gesteld? Wellicht zijn in een vervolgonderzoek harde cijfers te genereren die het aantal verwijderde leerlingen aan kan tonen. Of een overzicht per maand waarin docenten de mate van handelingsverlegenheid aan kan geven. Op deze plaats willen we verwijzen naar de uitgebreid omschreven visie in het tweede hoofdstuk, waarom het beste gekozen kan worden voor een preventieve aanpak bij leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. En deze visie, die juist de schoolvisie van het Nuborgh College omarmt, mag volgens de onderzoeker meer in het voetlicht worden gezet.

Een ander punt waarin dit praktijkgericht onderzoek wellicht vragen oproept zou te maken kunnen hebben met het type interventies. In dit onderzoek is de nadruk gelegd over de inzet van diverse interventies door docenten. Want dat is de groep die centraal staat in dit onderzoek. Uit evidence based onderzoek is gebleken dat het aanleren van vaardigheden en stellen van gedragsdoelen ook belangrijke factoren zijn die probleemgedrag aanzienlijk verminderen (Epstein, Atkins, Cullinan, Kutash & Weaver, 2008). Deze interventies zijn niet uitgewerkt omdat deze in het takenpakket van de mentoren passen. De mentoren kunnen in de mentorlessen specifiek aandacht besteden aan het aanleren van (studie) vaardigheden en sociaal-emotionele vaardigheden. In individuele gesprekken kan de mentor samen met de leerling gedragsdoelen opstellen. Bij het opstellen van gedragsdoelen kan de mentor in overleg treden met de zorg coördinator en leerlingbegeleider van de school.

Dit onderzoek geeft geen pasklare antwoorden op welke wijze interventies uitgevoerd kunnen worden om een adequate omgeving te creëren voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. In het tweede hoofdstuk zijn er enkele suggesties gedaan om dat te implementeren op een bepaalde manier. Het is goed om in de toekomst te kijken naar de werkwijze van het Positive Behavior Support. Deze schoolbrede aanpak is er voor alle leerlingen en ook passend voor juist de leerlingen met externaliserende gedragsproblemen. Op positieve en preventieve wordt er gewerkt aan probleemgedrag. Ook elementen uit het Respect-programma kunnen goed passen in het Nuborgh College. Het probleemgedrag wordt in breed perspectief bekeken, waarbij de docent een belangrijke sturende rol heeft. Daarnaast liggen er kansen om op een andere manier te kijken naar leerlingen door middel van handelingsgericht werken (Pameijer, Van Beukering, Schulpen, van de Veire, 2007). De hulpvraag van de leerling wordt hierbij vanuit verschillende perspectieven bekeken en kan uitmonden in een samenwerking tussen school, ouders en leerling.

H5.6 Aanbevelingen

De locatiedirectie omschreef naar aanleiding van een inspectierapport uit 2012 een aantal actiepunten over het gedrag van de leerkracht. Zo worden er lesbezoeken afgelegd met eindrapportage, en wordt er aandacht besteed aan de rollen van de docent van Martie Slooter (2009). Een waardevolle aanvulling hierop kan zijn om meer in te zoomen op het gedrag van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen en de ondersteuningsbehoeften van docenten. Van belang hierbij is dat de directie ook hierin maatwerk moet bieden. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat er onder docenten verschillende behoeften zijn. Ook de wijze waarop men zich wil professionaliseren is divers. De aanbeveling hierin is om goed in de gaten te blijven houden wat de ondersteuningsbehoeften van de docenten zijn en of deze veranderen. Door aan te sluiten bij de verschillende behoeften kan er al ondersteuning ervaren worden. Door momenten te creëren in teamvergaderingen kan dit aanbod komen.

Een andere aanbeveling is om in het komende cursusjaar te starten met het houden van intervisiemomenten. Docenten kunnen casussen inbrengen en bespreken, waarbij het gedrag van leerlingen centraal komen te staan met als doel om hun handelingsrepertoire te vergroten. Met de place-mat methode, omschreven door Van de Wolf en Van Beukering (2009), kan bijvoorbeeld in kleine groepjes een casus besproken worden. Ervaringen en tips kunnen op een positieve manier uitgewisseld worden met elkaar.

Gezien de ontwikkelingen over de wet passend onderwijs kan het een goede aanbeveling zijn om dit onderzoek breder te trekken in de teams op andere locaties. Met een grotere groep respondenten kan er meer waarde gehecht worden aan resultaten en wordt het beeld versterkt. Dat kan voor de centrale directie interessant zijn om in te spelen op ondersteuningsbehoeften van docenten door bijvoorbeeld een Nuborgh-brede studiedag te organiseren over dit onderwerp. Want de directie wil toch dat het personeel van het Nuborgh College een adequate omgeving kan bieden voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

Literatuurlijst

- Acker, J. (2005). *Probleemgedrag in de klas en agressie op school*. Antwerpen: De Boeck.
- Adriaanse, M., Domburgh, L. van., Veling, W. & Doreleijrs, T. A. H. (2011). Psychische problemen en stoornissen bij Marokkaans Nederlandse kinderen en jongeren. Duivendrecht: VU medisch centrum.
- Baarda, B.B, de Goede, M.P.M., & Kalmijn, M. (2007). *Basisboek enqueteren*. Handleiding voor het maken van een vragenlijst en het voorbereiden en afnemen van enquetes. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bergen, T., & Vermunt, J. (2008). Het leren van leraren op de werkplek . *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 29 (4), 45-53.
- Brophy, J. (1996). *Teaching Problem Students*. New York: The Guilford Press.
- Bruggen, B. van der. (2007). *Wisselspanning. Energie voor onderwijsinnovatie*. Apeldoorn: Garant. pp. 49-53, 106-117.
- Delfos, M. (2000). *Luister je wel naar mij?* Leuven: Acco.
- Denis, J., & Damme, J. van. (2010). *De Leraar: Professioneel leren en ontwikkelen. Reviewonderzoek van H. Timperley, e.a.* Leuven/ Den Haag: Acco.
- Dunlap, G. (1993). *Functional analysis of classroom management: A proactive approach to behavior management*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.
- Epstein, M., Atkins, M., Cullinan, D., Kutash, K. & Waever, R.(2008). *Reducing Behavior Problems in the Elementary School Classroom: A Practice Guide (NCEE#2008-012)*.Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Institute of Education Sciences, U.A. Department of Education. Gevonden op 4 februari, op <http://ies.ed.gov/ncee/wwc/publications/practiseguides>.
- Everaert, H.A., & Wolf, K. van der (2006). Stress in the Student-Teacher relationship in Dutch Schools: A Replication Study of Greene, Abidin, and Kmetz's Index of Teaching Stress (ITS). In R. Lambert, & C. McCarthy (Eds.), *Understanding Teacher Stress in an Age of Accountability* (pp. 121-143). Greenwich, Con: IAP.
- Fandrem, H., & Roland, E. (2000). Strategies for local development in the SAMTAK project. *Skolepsykologi*, 35 (5), 19-32.
- Grietens, H. (2007) *Ernstige gedragsproblemen in het onderwijs*. Balans, februari. (pp. 30-33).
- Goei, S. L. (2010). Bekend maakt bemind: leraar en leerling binnen onderwijs en zorg. Lectorale rede uitgesproken bij de installatie als lector Onderwijszorg en Samenwerking binnen de Keten. Zwolle, Hogeschool Windesheim, 22 september 2010.

- Goei, S., Nelen, M., Oudheusden, M. van, Bruïne, E. de, Piscaer, D., Roozeboom, C., Schoorel, B., & Blok, R. (2010). *Omgaan met gedragsproblemen in het onderwijs: SWPBS*. Remedial, 1, 12-17.
- Goei, S.L., & Kleijnen, R. (2010). *De school en leerlingen met gedragsproblemen*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Goei, S.L., & Kleijnen, R. (2009). Literatuurstudie Onderwijsraad: 'Omgang met zorgleerlingen met gedragsproblemen'. Zwolle: Christelijke Hogeschool Windesheim.
- Golly, A., & Sprague, J. (2009). *Positive Behaviour Support; Goed gedrag kun je leren!* Huizen: Pica.
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The Power of Feedback. Review of Educational Research.
- Hattie (2003). *Teachers make a difference? What is the research evidence?* University of Auckland: Australian Council for Educational Research.
- Hemels, I. (2010). Preventie van gedragsproblemen in de klas. *Balans magazine, augustus-september 2010*, 44-47.
- Houtveen, T. (2007). Leerlingenzorg in het basisonderwijs. In A. Maas (red.), *Leerlingenzorg in de basisschool: leerkracht worden in het basisonderwijs*. Heeswijk-Dinther: Esstede.
- Inspectie van Onderwijs. (2007). *Cluster 4, De kwaliteit van onderwijs aan leerlingen met ernstige gedragsproblemen*. Utrecht: Inspectie van Onderwijs.
- Jeninga, J. (2006). Professioneel omgaan met gedragsproblemen. Amersfoort: Thiememeulenhoff Bv.
- Korthagen, F. A. J. (2001). *Waar doen we het voor?* Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar, op het vakgebied van de Didactiek voor het opleiden van leraren. Utrecht, Universiteit Utrecht, 16 januari 2001.
- Korthagen, F., & Vasalos, A. (2002). Niveaus in reflectie: naar maatwerk in begeleiding. *Velon: Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 23(1), 29-38.
- Lieshout, T. v. (2002). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Alphen aan de Rijn: Bohn Stafleu van Loghum.
- Marzano, R.J., Pickering, D.J., & Pollock, J.E. (2008). *Wat werkt in de klas: research in actie. Didactische strategieën die aantoonbaar effect hebben op leerprestaties*. Bewerkt door B. de Reu (Bazalt/RPCZ), A. Jonkers (DOBA), & J. Jurna – Collignon (HCO). Middelburg: Bazalt.
- Mulligen van W., Nieuwenbroek A., Gieles, P. *Tussen thuis en school*. Leuven, 2001.
- Onderwijsraad (2010). *Advies. De school en leerlingen met gedragsproblemen*. Den Haag: Onderwijsraad.

- Pameijer, N., Beukering, T. van, Schulpen, Y., & Veire, H. van de (2007). *Handelingsgericht werken op school. Samen met de leerkracht, ouders en kind aan de slag*. Leuven: Acco.
- Pameijer, N.K., Beukering, J.T.E. van, & Lange, S. de (2009). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam. Samen met collega's, leerlingen en ouders aan de slag*. Leuven: Acco.
- Passend onderwijs (2013). Gevonden op 25 april 2013, op <http://www.passendonderwijs.nl>
- Ploeg, J.D. van der (2005). *Behandeling van gedragsproblemen. Initiatieven en inzichten*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Ponte, P. (2009). *Gedrag en onderzoek in de educatieve praxis: plaatsbepaling*. (inaugurele rede). Utrecht: Volmers.
- Prins, P. *Sociale vaardigheidstraining bij kinderen in de basisschoolleeftijd: programma's, effectiviteit en indicatiestelling, 1995*. In A Collot d'Escury-Koenigs ea *Sociale vaardigheidstrainingen voor kinderen. Indicaties, effecten, knelpunten*. Lisse: Swets en Zeitlinger.
- Roland, E., & Vaaland, G.S. (2005). *Teacher's guide to the Zero Anti-Bullying Program*. Stvanger: Norway: Centre for Behavioural Research.
- Sipman, G. (2009). *Professioneel Pedagogisch Handelen*. Barneveld: Uitgeverij Nelissen.
- Slooter, M. (2009). *De vijf rollen van de leraar*. Amersfoort: Wilco Drukkerij.
- Sol, Y.B. & Stokking, K.M. (2010). *Gewenst docenthandelen in het voortgezet onderwijs. Vernieuwingen, perspectieven, keuzes en gronden*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Stevens, L.M. (2002). *Zin in leren*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Vandale (2013). Gevonden op 12 april 2013, op <http://www.vandale.nl>
- Veen, K. van, Zwart, R., Meirink, J., & Verloop, N. (2010). *Professionele ontwikkeling van leraren. Een reviewstudie naar effectieve kenmerken van professionaliseringsinterventies van leraren*. ICLON/Expertisecentrum Leren van Docenten.
- Velderman (2007). *Time-out en switch. Theorie en praktijk over tijdelijke verwijdering uit de klas*. Utrecht: Agiel.
- Velthooven, B. van (2008). *Probleemgedrag in het voortgezet onderwijs vraagt om systeemdenken*. In M. Borst, T. Dorelijers, B. Maas, R. Schaap, G. Taghon & B. van Velthooven, *Oppositieel en opstandig gedrag in het voortgezet onderwijs*. Apeldoorn: Garant.
- Wolf, K. van der & T. van Beukering (2009). *Gedragsproblemen in scholen. Het denken en handelen van leraren*. Leuven/Den Haag: Acco.

- Walraven, M, Kieft M., & Broekman, L. (2010). *Passend onderwijs aan leerlingen met gedragsproblemen*. Utrecht: Oberon.

Vragenlijst externaliserende gedragsproblemen NC Veluvine

Dit is de basisvragenlijst die de respondenten ingevuld hebben. Deze vragenlijst is ingevoerd in het enquêteprogramma van Beekhuizen en Terpstra.

Inleiding

Deze vragenlijst bestaat uit een aantal blokken. Per blok zal een deelaspect uit het onderzoek belicht worden. In deze vragenlijst sta jij als docent centraal. Hoe ga jij om met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen? Welke interventies zijn helpend voor het creëren voor een veilige omgeving? En er worden vragen gesteld over jouw ondersteunings- en professionaliseringsbehoeften.

Algemene gegevens:**Functie**

- ☐ OOP
- ☐ OP
- ☐ Directie

Leeftijd**Aantal jaren werkzaam in het onderwijs:**

- ☐ < 5 jaar
- ☐ 5-10 jaar
- ☐ 10-15
- ☐ > 15 jaar

Team

- ☐ Onderbouwteam
- ☐ Bovenbouwteam

In dit vragenblok wordt er nader ingegaan om de term ‘externaliserende gedragsproblemen’ en hoe jij als docent hier mee om gaat. Op welke wijze lukt het jou om te gaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

Welke beschrijving past volgens jou bij externaliserende gedragsproblemen?

- Dwars, dwingend, onrustig, brutaal
- Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend
- Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief
- Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt
- Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend
- Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht

In welke mate lukt het jou om te gaan met leerlingen die op de onderstaande manier getypeerd worden?

Schaalvraag: 1 is slecht- matig – neutraal – voldoende – goed 5

1----2---3---4---5--

- Dwars, dwingend, onrustig, brutaal
- Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend
- Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief
- Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt
- Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend
- Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht

Hoe handel jij ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- Verbaal waarschuwen
- Non verbaal waarschuwen
- De leerling vaak de beurt geven tijdens de les
- Apart zetten in de klas
- Eruit sturen, naar de teamleider
- Straf geven als er niet geluisterd wordt
- Schoolreglement schrijven
- Contact maken voor de les
- Contact maken tijdens de les
- Voor joker zetten in de klas
- De leerling verantwoordelijke taken geven
- Complimenten geven bij goed gedrag
- Waar mogelijk irritant gedrag negeren
- Anders, namelijk: _____

Reageer op deze stelling: 'De laatste jaren heeft er in jouw werkomgeving een toename plaats gevonden van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen'.

- ☐ Helemaal niet
- ☐ Niet
- ☐ Neutraal
- ☐ Mee eens
- ☐ Helemaal mee eens

Toelichting: _____

Reageer op deze stelling: 'Nuborgh College Veluvine moet zich zorgen maken over de toename van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen'.

- ☐ Helemaal niet
- ☐ Niet
- ☐ Neutraal
- ☐ Mee eens
- ☐ Helemaal mee eens

Toelichting: _____

In dit vragenblok gaat het over jouw ervaringen. In de onderstaande vragen willen we inzoomen op het gedrag van de leerlingen, omgeving en docentgedrag. Wat gebeurt er volgens jou als leerlingen externaliserende gedragsproblemen vertonen in de klas?

Een leerling vertoont externaliserend gedrag tijdens jouw les. Welke gevoelens roept dat bij jou op?

- ☐ Het roept bij mij geen gevoelens op
- ☐ Ik word boos
- ☐ Ik word onzeker
- ☐ Ik ben teleurgesteld
- ☐ Ik ervaar het als een uitdaging
- ☐ Anders, namelijk: _____

Veel docenten vinden dat het externaliserende gedrag van de leerling de orde, rust en concentratie in de klas verstoort. Wat zie je tijdens jouw les gebeuren? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ De leerling houdt door zijn gedrag andere leerlingen van het werk
- ☐ Sommige leerlingen gaan mee in het gedrag, kijken naar hem/haar op
- ☐ De leerling verstoort de rust en concentratie binnen de groep
- ☐ De leerling zorgt voor negativiteit in de groep
- ☐ De leerling is niet gemotiveerd met zijn taak bezig
- ☐ De leerling eist alle aandacht op
- ☐ Anders, namelijk: _____

Welk specifiek gedrag kan de leerling met externaliserende gedragsproblemen laten zien? Vink aan wat volgens jou van toepassing is. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

- ☐ Leerling praat luid
- ☐ Leerling heeft grote mond tegen docent en anderen
- ☐ Leerling manipuleert docent en anderen
- ☐ Leerling heeft geen oog voor anderen
- ☐ Leerling overtreedt de regels
- ☐ Leerling praat voor zijn beurt
- ☐ Leerling zit niet stil op zijn stoel
- ☐ Leerling vertoont pestgedrag naar andere leerlingen
- ☐ Leerling reageert vaak op andere leerlingen
- ☐ Leerling zit aan andere leerlingen
- ☐ Leerling heeft vaak zijn spullen niet in orde
- ☐ Leerling zit onderuit gezakt op zijn stoel
- ☐ Anders, namelijk: _____

Wat is volgens jou hoofdzakelijk bepalend voor het ontstaan van externaliserende gedragsproblemen bij leerlingen?

- ☐ Het gedrag van de leerling is bepalend
- ☐ De thuissituatie is bepalend voor het gedrag van het kind
- ☐ De medeleerlingen zijn bepalend
- ☐ De docent is bepalend voor het externaliserende gedrag van de leerling
- ☐ Anders, namelijk: _____

Tijdens jouw les vertoont een leerling externaliserend gedrag. Wat is volgens jou het grootste gevolg van dit gedrag?

- ☐ De onderwijssituatie in de klas wordt verstoord
- ☐ Ik ga twijfelen over mijn functioneren als docent
- ☐ Ik verlies het plezier in lesgeven
- ☐ Het heeft geen gevolg
- ☐ Anders, namelijk: _____

Op welke momenten heb jij voornamelijk last van externaliserend gedrag van de leerlingen?

- ☐ Voordat de les begint
- ☐ In het begin van de les
- ☐ Tijdens mijn uitleg
- ☐ Op het moment dat leerlingen aan het werk zijn
- ☐ Op geen enkel moment
- ☐ Anders, namelijk: _____

In het derde vragenblok gaat het over interventies die volgens jou een positieve invloed hebben op een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

Welke interventies, ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, werken in jouw les? Vul de schaal in: 1 werkt niet goed, 5 werkt heel goed.

Verbaal waarschuwen	1---2---3---4---5
Non verbaal waarschuwen	1---2---3---4---5
De leerling vaak de beurt geven tijdens de les	1---2---3---4---5
Apart zetten in de klas	1---2---3---4---5
Straf geven als er niet geluisterd wordt	1---2---3---4---5
Werken met schrijfstraffen	1---2---3---4---5
Contact maken voor de les	1---2---3---4---5
Contact maken tijdens de les	1---2---3---4---5
Voor joker zetten in de klas	1---2---3---4---5
De leerling verantwoordelijke taken geven	1---2---3---4---5
Aanmoedigen of belonen voor positief gedrag	1---2---3---4---5
Waar mogelijk irritant gedrag belonen	1---2---3---4---5
Rustig, empathisch en geduldig blijven	1---2---3---4---5
Humor gebruiken	1---2---3---4---5
Time-out aanpak: uit het lokaal verwijderen naar teamleider	1---2---3---4---5
Time-out aanpak: uit het lokaal verwijderen voor een korte adempauze om vervolgens weer terug te keren in les	1---2---3---4---5
Individueel gesprek aan gaan tijdens de les	1---2---3---4---5
Spiegelen van gedrag	1---2---3---4---5
Compromissen sluiten over oplossingen	1---2---3---4---5
Aanpassen van het onderwijsaanbod door het af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerling	1---2---3---4---5
Zelf een goed rolmodel zijn.	1---2---3---4---5

De leerlinge herinneren aan gemaakte afspraken	1---2---3—4---5
Adequaat feedback geven op leertaak	1---2---3—4---5
Uitzoeken welke factoren het probleem beïnvloeden en deze vertalen in oplossingen	1---2---3—4---5

Open vraag

Met welke drie interventies uit bovenstaande lijst heb jij het meeste succes?

- 1.
- 2.
- 3.

Wat zijn volgens jou goede vervolgstappen om een leerling met externaliserend gedragsproblemen op lange termijn ondersteuning te bieden?

- Met de leerling en de ouders de positieve ontwikkeling en de problemen van de leerling op school en thuis bespreken en deze informatie benutten bij aanpak
- Gewenst gedrag gericht oefenen; vaardigheden aanleren om eigen gedrag te monitoren, evalueren en bekrachtigen
- Begeleiden van de leerling bij het krijgen van inzicht in de oorzaak van de betekenis van problematisch gedrag
- De houding en overtuiging van de leerling veranderen door de voor en nadelen van ander, positiever gedrag met de leerling te bespreken
- Veranderen van de sociale omgeving van de leerling door de groepssamenstelling te wijzigen
- Het inschakelen van het zorgsysteem van de school: intern & extern
- Zich informeren via artikelen, boeken en andere bronnen over de achtergronden van gedragsproblemen en de aanpak ervan in de klas, school
- Anders, namelijk: _____

In dit laatste vragenblok gaat het over jullie ondersteuning- en professionaliseringsbehoeften in de omgang met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

Heb jij ondersteuningsbehoeften in de omgang met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Over welk type externaliserende gedragsproblemen zou jij meer willen weten?

- ☐ Dwars, dwingend, onrustig, brutaal.
- ☐ Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend.
- ☐ Druk, ongeconcentreerd, overbeweeglijk, impulsief.
- ☐ Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigd
- ☐ Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend
- ☐ Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht

Welke manier van ondersteuning heb jij nodig ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

- ☐ Ik wil meer achtergrondinformatie over de gedragsstoornissen
- ☐ Ik wil praktische tips voor tijdens mijn lessen
- ☐ Anders, namelijk: _____

Op welke manier wil jij meer leren over leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?

- ☐ Door intervisie tijdens teamvergaderingen
- ☐ Door een cursus te volgen
- ☐ Door collegiale visitatie
- ☐ Door literatuur te bestuderen
- ☐ Ik wil niets leren
- ☐ Anders, nl. _____

Bijlage 2**Resultaten Kwaliteitsvragenlijst docent**

Aantal respondenten: 18 (respons: 100%)

Afstudeeronderzoek Master SEN 2013

Bron: kwaliteitsvragenlijst uitgezet in enquêteprogramma Beekhuizen & Terpstra

In dit vragenblok wordt er nader ingegaan op de term externaliserende gedragsproblemen' en hoe jij als docent hier mee om gaat. Op welke wijze lukt het jou om te gaan met leerlingen die externaliserende gedragsproblemen vertonen?

	Welke beschrijving past volgens jou het beste bij externaliserende gedragsproblemen?			
1	Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend		8	44%
2	Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief		3	17%
3	Dwars, dwingend, onrustig, brutaal		5	28%
4	Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt		2	11%
	In welke mate lukt het jou om te gaan met leerlingen die op de onderstaande manier getypeerd worden?			
	Dwars, dwingend, onrustig, brutaal			
1	goed		1	6%
2	matig		6	33%
3	voldoende		11	61%
	Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend			
1	matig		8	44%
2	onvoldoende		5	28%
3	voldoende		5	28%
	Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief			
1	goed		6	33%
2	matig		1	6%
3	voldoende		11	61%
	Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt			
1	goed		1	6%
2	matig		5	28%
3	onvoldoende		1	6%
4	voldoende		11	61%
	Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend			
1	goed		4	22%

2	matig		4	22%
3	voldoende		10	56%
	Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht			
1	goed		2	11%
2	matig		5	28%
3	voldoende		11	61%
	Hoe handel jij ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.			
	Verbaal waarschuwen		16	89%
	Non verbaal waarschuwen		17	94%
	De leerling vaak de beurt geven tijdens de les		4	22%
	Apart zetten in de klas		11	61%
	Eruit sturen, naar de teamleider		5	28%
	Straf geven als er niet geluisterd wordt		8	44%
	Schoolreglement schrijven		2	11%
	Contact maken voor de les		12	67%
	Contact maken tijdens de les		15	83%
	Voor joker zetten in de klas		1	6%
	De leerling verantwoordelijke taken geven		6	33%
	Complimenten geven bij goed gedrag		16	89%
	Waar mogelijk irritant gedrag negeren		12	67%
	In dit vragenblok gaat het over jouw ervaringen. In de onderstaande vragen willen we inzoomen op het gedrag van de leerlingen, omgeving en docentgedrag. Wat gebeurt er volgens jou als leerlingen externaliserende gedragsproblemen vertonen in de klas?			
	Een leerling vertoont externaliserend gedrag tijdens jouw les. Welke gevoelens roept dat bij jou het meest op?			
	Het roept bij mij geen gevoelens op		1	6%
	Ik word boos		7	39%
	Ik word onzeker		7	39%
	Ik ben teleurgesteld			0%
	Ik ervaar het als een uitdaging		10	56%
	Veel docenten vinden dat het externaliserende gedrag van de leerling de orde, rust en concentratie in de klas verstoort. Wat zie je tijdens jouw les gebeuren? Meerdere antwoorden zijn mogelijk.			
	De leerling houdt door zijn gedrag andere leerlingen van het werk		13	
	Sommige leerlingen gaan mee in het gedrag, kijken naar hem/haar op		14	

	De leerling verstoort de rust en concentratie binnen de groep		14	
	De leerling zorgt voor negativiteit in de groep		8	
	De leerling is niet gemotiveerd met zijn taak bezig		9	
	De leerling eist alle aandacht op		13	
	Anders, namelijk:			
	De uiteindelijke resultaten van de leerling vaak ook niet in orde zijn.			
	Welk specifiek gedrag kan de leerling met externaliserende gedragsproblemen laten zien? Vink aan wat volgens jou van toepassing is. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.			
	Leerling praat luid		7	39%
	Leerling heeft een grote mond tegen docent en anderen		12	67%
	Leerling manipuleert docent en anderen		8	44%
	Leerling heeft geen oog voor anderen		6	33%
	Leerling overtreedt de regels		14	78%
	Leerling praat voor zijn beurt		8	44%
	Leerling zit niet stil op zijn stoel		5	28%
	Leerling vertoont pestgedrag naar andere leerlingen		9	50%
	Leerling reageert vaak op andere leerlingen		13	72%
	Leerling zit aan andere leerlingen		9	50%
	Leerling heeft vaak zijn spullen niet in orde		7	39%
	Leerling zit onderuit gezakt op zijn stoel		5	28%
	In het derde vragenblok gaat het over interventies die volgens jou een positieve invloed hebben op een adequate omgeving voor leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.			
	Welke interventies, ten aanzien van leerlingen met externaliserende gedragsproblemen, werken in jouw les?			
	Verbaal waarschuwen			
1	goed		5	28%
2	matig		3	17%
3	voldoende		10	56%
	Non verbaal waarschuwen			
1	goed		9	50%
2	voldoende		9	50%
	De leerling vaak de beurt geven tijdens de les			
1	goed		1	6%
2	matig		7	39%
3	onvoldoende		4	22%
4	voldoende		6	33%

	Apart zetten in de klas			
1	goed		2	11%
2	matig		6	33%
3	onvoldoende		1	6%
4	voldoende		9	50%
	Straf geven als er niet geluisterd wordt			
1	goed		2	11%
2	matig		5	28%
3	onvoldoende		3	17%
4	voldoende		8	44%
	Werken met schrijfstraffen			
1	goed		1	6%
2	matig		6	33%
3	onvoldoende		7	39%
4	voldoende		4	22%
	Contact maken voor de les			
1	goed		8	44%
2	matig		2	11%
3	onvoldoende		2	11%
4	voldoende		6	33%
	Contact maken tijdens de les			
1	goed		10	56%
2	matig		4	22%
3	onvoldoende		1	6%
4	voldoende		3	17%
	Voor joker zetten in de klas			
1	matig		4	22%
2	onvoldoende		13	72%
3	voldoende		1	6%
	De leerling verantwoordelijke taken geven			
1	goed		5	28%
2	matig		7	39%
3	onvoldoende		1	6%
4	voldoende		5	28%
	Aanmoedigen of belonen van positief gedrag			
1	goed		8	44%

2	matig		1	6%
3	voldoende		9	50%
	Waar mogelijk irritant gedrag negeren			
1	goed		3	17%
2	matig		8	44%
3	onvoldoende		1	6%
4	voldoende		6	33%
	Rustig, empathisch en geduldig blijven			
1	goed		10	56%
2	matig		1	6%
3	voldoende		7	39%
	Humor gebruiken			
1	goed		8	44%
2	matig		1	6%
3	onvoldoende		3	17%
4	voldoende		6	33%
	Time-out aanpak: uit het lokaal verwijderen naar teamleider			
1	goed		2	11%
2	matig		4	22%
3	onvoldoende		3	17%
4	voldoende		9	50%
	Time-out aanpak: uit het lokaal verwijderen voor een korte adempauze om vervolgens weer terug te keren in les			
1	goed		3	17%
2	matig		3	17%
3	onvoldoende		5	28%
4	voldoende		7	39%
	Individueel gesprek aan gaan tijdens de les			
1	goed		4	22%
2	matig		9	50%
3	onvoldoende		2	11%
4	voldoende		3	17%
	Spiegelen van gedrag			
1	goed		4	22%
2	matig		3	17%
3	onvoldoende		3	17%

4	voldoende		8	44%
	Compromissen sluiten over oplossingen			
1	goed		2	11%
2	matig		7	39%
3	onvoldoende		3	17%
4	voldoende		6	33%
	Aanpassen van het onderwijsaanbod door het af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerling			
1	goed		2	11%
2	matig		6	33%
3	onvoldoende		4	22%
4	voldoende		6	33%
	Zelf een goed rolmodel zijn.			
1	goed		5	28%
2	matig		6	33%
3	voldoende		7	39%
	De leerlingen herinneren aan gemaakte afspraken			
1	goed		6	33%
2	matig		4	22%
3	voldoende		8	44%
	Adequaat feedback geven op leertaak			
1	goed		5	28%
2	matig		6	33%
3	voldoende		7	39%
	Uitzoeken welke factoren het probleem beïnvloeden en deze vertalen in oplossingen			
1	goed		5	28%
2	matig		5	28%
3	onvoldoende		2	11%
4	voldoende		6	33%
			Ja	Nee
	Heb jij ondersteuningsbehoeften in de omgang met leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?		14	4
			78%	22%
	Over welk type externaliserende gedragsproblemen zou jij meer willen weten?			

1	Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend		9	50%
2	Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief		1	6%
3	Dwars, dwingend, onrustig, brutaal		2	11%
4	Geen		2	11%
5	Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht		1	6%
6	Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend		2	11%
7	Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigt		1	6%
	Op welke manier wil jij meer leren over leerlingen met externaliserende gedragsproblemen?			
	Door intervisie tijdens teamvergaderingen		13	72%
	Door een cursus te volgen		6	33%
	Door collegiale visitatie		7	39%
	Door literatuur te bestuderen		2	11%
	Op dit moment geen behoefte aan ondersteuning		2	11%

De communicatie krijgt vlak voor de zomervakantie een vervolg:

- De resultaten uit beide onderzoeken worden samengevoegd en de conclusies en aanbevelingen worden in beeld gebracht en gepresenteerd aan de locatiedirectie.
- Vervolgens presenteert de onderzoeker de resultaten van onderzoek in het onderbouwteam.
- Via de e-mail wordt het onderzoeksresultaat aan al het personeel verstrekt.

De communicatie krijgt vlak na de zomervakantie een vervolg:

- In het overleg met het zorgteam worden de resultaten, conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek besproken
- Aanbevelingen en conclusies worden omgezet in werkbare doelen in het locatieplan van het onderbouwteam 2013-2014.